

HOMENAJE A LA MEMORIA DE D. FERNANDO VALLS Y TABERNER

El día 31 de enero de 1964 la Real Academia de Buenas Letras y el Ateneo Barcelonés, en la sede de éste último, dedicaron un cálido homenaje a la memoria del que había sido su presidente y recordaron la personalidad y trayectoria de Valls y Taberner en una sesión académica en la que tomaron parte el presidente del Ateneo, D. Ignacio Agustí, los académicos e historiadores D. Jesús Pabón y D. Jorge Rubió y Balaguer y el Presidente de la Real Academia de Buenas Letras Dr. D. Martín de Riquer. El día 1 de febrero en el Archivo de la Corona de Aragón, eran el marqués de Lozoya, D. Ramón de Abadal y el Director del Archivo don Federico Udina, junto con el Alcalde de la ciudad, el Presidente de la Diputación y el Director general de Archivos y Bibliotecas D. Miguel Bordonau, los que evocaron al ilustre patricio en una solemne sesión académica que tuvo por marco al *Auditorium* de que ha sido dotado el Archivo, que con esta ocasión quedó inaugurado y al que se ha dado el nombre del que fue su Director y que seguirá presidiéndolo tras el descubrimiento de una testa de marmol, exquisita obra del escultor Viladomat.

A estos actos, que revistieron peculiar relieve, fue invitado el INSTITUTO, y una representación de su Junta acudió a los mismos. Esto no obstante, quiere el INSTITUTO sumarse de un modo más positivo y eficiente al homenaje al Dr. Valls y Taberner, y nada le ha parecido mejor que reproducir los trabajos de historia del derecho de Gerona y su obispado, hoy dispersos en beneméritas revistas, agotadas y difíciles de encontrar. De este modo el INSTITUTO DE ESTUDIOS GERUNDENSES sin salir del marco de las investigaciones que le son propias, a través de sus ANALES ofrece reunidas a los estudiosos y eruditos, las investigaciones del derecho gerundense que tan amorosamente cultivara D. Fernando Valls y Taberner.

L. B. P.

ELS USATGES I CONSUETUDS DE GIRONA*

Dintre la sèrie de publicacions de la Facultat de Dret de Barcelona i sota la cura del Prof. Galo Sánchez, ha estat iniciada l'edició de les Consuetuds de Girona, tal com l'havia deixat preparada l'eminent historiador del Dret Eduard d'Hinojosa. En un primer fascicle¹ apareix ara el text català dels Usatges de Girona segons el còdex 102 de Ripoll (conservat actualment a l'Arxiu dit de la Corona d'Aragó). Es aquest un manuscrit de la segona meitat del segle xv; presenta diverses errades de còpia, lliçons defectuoses i formes ortogràfiques corrompudes. La transcripció que en féu el Prof. Hinojosa va ésser ben literal (excessiva fidelitat, al meu entendre); deliberadament deixà d'introduir-hi cap esmena que tendís a restablir la correcció del text i tornar-li el seu sentit clar, guiat per un criteri d'escrupolós respecte.

Aquesta versió catalana dels Usatges de Girona correspon, segons opinió d'Hinojosa, que accepto plenament, a la més antiga de les compilacions de les *Consuetudines dioecesis Gerundensis* de redacció llatina. Ell va remarcar ja com és útil aquest text per a reconstruir la forma primitiva de les Consuetuds, tot alleugerint-la de les interpolacions que s'hi havien infiltrat a través del temps.

Una observació minuciosa d'aquest text català dels dits Usatges i la seva comparació amb el text llatí de la primera compilació gironina (segons el mss. de Madrid i de l'Escorial indicats ja per Hinojosa i Brocà) m'han permès d'arribar a destriar els elements, de distintes èpoques, que integren aquesta; i alhora una investigació en l'Arxiu abans esmentat m'ha procurat dades suficients per a poder assignar-los amb prou fonament una cronologia aproximada.

Mentre preparo un treball més extens sobre el dret gironí medieval, m'és grat de comunicar avui als lectors de la *Revista de Catalunya* un avenç del meu estudi.

* «Revista de Catalunya», IV (Barcelona, maig 1927), n.º 35, págs. 492-503.

¹ *Costumbres de Gerona*. Edición preparada por D. EDUARDO DE HINOJOSA. I. *Usatges de Gerona*. (Barcelona, 1926).

El nucli primitiu dels Usatges de Girona i la seva divisió. — Els articles 1, 3-11 i 14² del text català (edició Hinojosa) constitueixen el nucli primitiu d'Usatges de Girona. L'ur redacció hauria d'atribuir-se a la segona meitat del segle XIII; evidentment és posterior a l'episcopat de Guillem de Cabanelles (esmentat en l'article 1), qui fou bisbe de Girona de 1227 a 1245.³

En tots aquests articles apareix indefectiblement (gairebé sempre al final) aquesta fórmula característica (amb petites variants): «e així és stat sovent judicat per consuetud». L'enllaç immediat entre els articles 1 i 3 és tan notori, i resulta per altra part tan clar el caràcter d'interpolació de l'article 2, que no podrà sorprendre ningú l'eliminació d'aquest de la sèrie primitiva. Quant als dos articles 12 i 13, directament relacionats l'un amb l'altre, veurem després com per la forma d'encapçalament del primer apareix prou fonamentada la inclusió en una sèrie d'articles consuetudinaris immediatament posterior al nucli primitiu d'usatges.

Darrera l'article 5 hi ha en el text llatí del manuscrit de l'Escorial aquesta indicació: «*Usque hic locutum est de juribus ecclesie*». Efectivament, entre els quatre primers articles i els restants del nucli primitiu resurt una diferenciació quant a la matèria sobre la qual respectivament versen: aquells tracten dels drets o serveis que, al bisbat de Girona, prenen en els masos les esglésies parroquials; mentre els altres es refereixen essencialment a la condició jurídica de les persones subjectes a servitud, en relació amb els drets senyorials. El nucli primitiu dels Usatges de Girona pot ésser, doncs, dividit en dues parts.

El segon grup d'elements consuetudinaris. — Completament agregat després a l'articulat primitiu deuria ésser probablement un altre conjunt d'elements consuetudinaris consignats en gran part a seguit d'aquell en la forma antiga de la compilació gironina. Aquest segon grup estaria integrat, al meu entendre, pels articles 12 i 13, 15-19 i 40-42. Tots aquests articles, menys el 13 i el 42 (que vénen a ésser com una continuació qui els precedeixen), presenten d'una manera anàloga llurs respec-

² Aquests articles es corresponen respectivament amb els capítols 8, 2, 3 i 4 de la rúbrica I, 1 de la rúbrica II, 10 de la XXI, 1 de la XIX, 2 de la XXI, 2 de la XXXII, 8 de la II i 12 de la XXI de la Compilació de Tomàs Mieres tal com va ser publicada en el volum III d'*Estudis Universitaris Catalans*, (1909).

³ VILLANUEVA. *Viaje literario a las iglesias de España*, t. XIII.

tius començaments: «Consuetud és...», «De consuetud obtenguda e observada és en lo bisbat de Girona...», «Consuetud és en lo dit bisbat...»

En tres classes poden ésser distribuïts els articles d'aquest segon grup, atenent al caràcter de llur contingut respectiu: consuetuds urbanes, consuetuds feudals i consuetuds de la cort judicial. En els manuscrits llatins de la forma antiga de la compilació gironina el primer article d'aquest segon conjunt és un qui no figura en la versió catalana que ara ha estat editada. Aquest article (que podem designar provisionalment per 11 bis) comença: «*De consuetudine civitatis Gerunde introductum est...*» i amb els articles 12 i 13 constitueixen plegats un petit grup de consuetuds urbanes. En canvi, l'article 17 (que en els manuscrits llatins és avantposat al 15), el 15 i el 40 són costums feudals; i, per altra part, els articles 16, 18, 19, 41 i 42 consignen estils i pràctiques judicials de la cort seglar de Girona.

Si haguéssim d'assignar una data conjectural a aquest segon conjunt de consuetuds, en situariem la redacció cap a les darreries del segle XIII.

Altres sèries d'articles consuetudinaris. — El grup d'articles 20, 24 i 28-30 i un altre grup 31-32 i 34-39 formen respectivament seriacions manifestes, que per la forma de redacció es diferencien innegablement dels dos nuclis consuetudinaris anteriors. La majoria dels articles d'aquestes dues sèries comencen amb un: «*Item*», significatiu de l'enllaç amb un article precedent. Per entre mig d'aquests articulats, als quals, si haguéssim d'assignar una data aproximada, assenyalaríem la de començaments del segle XIV, s'introdueixen posteriorment (tal com en els dos primers nuclis) diverses interpolacions.

Les consuetuds d'Arnau de Vivarés. — En el núm. 48 de la versió catalana dels Usatges de Girona (edició Hinojosa) hi ha la indicació explícita que els set articles subsegüents foren trets d'un llibre dels dits Usatges que havia estat d'Arnau Vivarés, major de dies, jurista de Girona. El cognom d'aquest jurista apareix transcrit Vinarés en l'edició d'Hinojosa; també el manuscrit de la Biblioteca Nacional de Madrid dona aquesta forma onomàstica. Però una observació minuciosa dels còdexs ripollès i escurialenc, així com l'examen d'alguns documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, inclinen a acceptar com a més probable la forma: Vivarés. Seria potser aquest jurista originari de França i es podria suposar si els seus ascendents foren provinents del Vivarais? Qui ho sap!

El que podem precisar amb certesa respecte d'ell (després d'una in-

vestigació una mica ràpida en l'Arxiu esmentat) és que en 1335 era jutge ordinari de Girona,⁴ en 1337 el rei en Pere el Cerimoniós l'autoritza,⁵ juntament amb un altre jurista gironí, Francesc Terrades, per a advocar contra els drets fiscals i contra la ciutat (malgrat una prohibició general existent); en 1340 el mateix rei li confirmà cert establiment fet en favor seu pel batlle general de Catalunya En Ferrer de Lillet,⁶ i encara en 1343 li confirmà també la venda que en nom seu (del rei) li havia estat feta, en lliure alou, i pel preu de 95 lliures barceloneses, 41 sous i 2 diners, dels censals que es percebien sobre certes taules, cases i patis de Girona.⁷

Així, doncs, les consuetuds d'Arnau de Vivarés, donada l'època en què visqué aquest jurista, han de correspondre al segon quart del segle XIV.

Les consuetuds de Pere Serra. — En el llibre d'un altre juriconsult gironí anomenat Pere Serra estigueren consignats diversos articles consuetudinaris, els quals en la versió catalana dels Usatges de Girona es troben col·locats darrera el núm. 56; aquest ho indica explícitament. Crec que els articles atribuïbles a Pere Serra són els 57-67.

Els manuscrits llatins proporcionen encara, interpolat dins una de les sèries precedents (entre els núms. 26 i 27 de la versió catalana, edició Hinojosa), un altre article extret també del llibre d'En Pere Serra. Aquest jurista és el mateix qui, per una mala lectura d'un anotador marginal del manuscrit de Madrid (es tracta d'un anotador del segle XIV), fou indicat per En Torroella i per En Brocà sota el nom equivocat de Pere de Spira.⁸

En l'Arxiu dit de la Corona d'Aragó he trobat el nomenament de

⁴ Amb data de 5 d'abril de 1335, l'Infant Pere donà llicència a Bernat de Bordils, doctor en Lleis, conseller del rei, ciutadà de Girona, i a Arnau de Vivarés, major de dies, ciutadà i jutge ordinari de Girona per construir quatre molins (un dels quals podrà ésser de draps) on més els plagués dins l'alou que posseïen fora murs entre el portal de davant l'escala de l'església de Sant Feliu de Girona fins al riu de Galligans; i que poguessin fer resclosa o rescloses en el riu Onyà i conduir l'aigua per mitjà de recs, i encara tot el que calgués per als molins. (*Arxiu de la Corona d'Aragó*, Registre 576, f. 124 g.)

⁵ *Arxiu de la Corona d'Aragó*, Registre 861, f. 277.

⁶ *Arxiu de la Corona d'Aragó*, Registre 869, f. 178 g.

⁷ *Arxiu de la Corona d'Aragó*, Registre 990, f. 109. En aquest document la designació del beneficiari és en aquesta forma: «Arnaldo de Vivariis, majori dierum, etc.» Així deuria distingir-se d'algun seu fill d'igual nom.

⁸ TORROELLA, *Lo dret civil gironí*.

jutge de la batllia de la ciutat de Girona atorgat pel rei Pere el Cerimoniós en 1339 a favor de Pere Serra.⁹ Així, doncs, les consuetuds d'aquest jurista poden ésser situades amb probabilitat cap a mitjans del segle XIV.

Articles addicionals i anotacions i glosses incorporades.—Els números 68 i 69 de la versió catalana dels Usatges de Girona (edició Hinojosa) comencen tots dos així: «Nota que si lo pare...»; evidentment són comentaris marginals, incorporats posteriorment a continuació de les consuetuds de Pere Serra. Per altra part, l'article 70 no és altra cosa que el capítol X de les *Costumes de Catalunya*.¹⁰

L'article 2 és una anotació anecdòtica, relativa a les conseqüències de la famosa pesta negra de 1348 (aquesta és la data exacta consignada en el dit article segons els manuscrits de Madrid i de l'Escorial, i d'altres). Aquella pesta va causar a Catalunya com a Provença,¹¹ i a l'Europa en general, gran mortaldad; per causa de la qual molts masos del bisbat de Girona romangueren deshabitats. Segurament que la intercalació d'aquesta nota històrica en el nucli primitiu dels Usatges de Girona, a manera d'aplicació pràctica de l'article 1, deuria fer-se dintre la segona meitat del segle XIV.

Els articles 26 i 27 tenen tot l'aire d'una explicació o comentari que s'introduí després en la compilació, i no pas certament en l'indret més adequat. Tal vegada sigui també una afegidura posterior el segon paràgraf de l'article 67. Per altra part, tant dels manuscrits de Madrid i de l'Escorial, com de la compilació de Tomàs Mieres, es dedueix decididament que les primeres paraules de l'article 10: «En lo dit bisbat de Girona es costuma que...», han estat afegides en la versió catalana, car no figura encapçalament semblant en cap de les formes del text llatí.

La primera compilació i les seves ampliacions successives.—Amb les indicacions precedents estaria ultimada aquest examen general de la versió catalana dels Usatges de Girona recentment editada; però l'estudi

⁹ Registre 950, f. 281 g.

¹⁰ *Constitucions i altres drets de Catalunya*, llibre IV, tít. 30.

¹¹ Vegeu l'*Encyclopédie de Bouches-du-Rhône*.

També, respecte les conseqüències de la gran mortaldat causada per aquesta pesta, quant als conflictes produïts per la manca de braços hàbils per als treballs agrícoles i industrials, vegeu: CHÍA, *Bandos y Bandoleros en Gerona*, t. I. p. 141. Vegeu també: HINOJOSA, *El régimen señorial y la cuestión agraria en Cataluña*; treball d'indispensable consulta per l'estudi de les consuetuds de Girona.

dels manuscrits de Madrid i de l'Escorial i del 82 de Ripoll permet encara exposar altres observacions sobre la formació de les compilacions consuetudinàries de Girona.

En realitat, la primera d'aquestes compilacions deuria venir a estar constituïda, amb petites variants, pel contingut mateix de la versió catalana, depurada de les notes i dels afegits d'incorporació posterior. Resultaria, doncs, integrada pel nucli primitiu, pel segon conjunt d'elements consuetudinàris, per les altres dues sèries d'articles, per les consuetuds d'Arnau de Vivarés i per les de Pere Serra; i hauria estat formada, probablement, dintre el tercer quart del segle XIV, per algun jurista gironí que no és fàcil d'identificar mentre no es descobreixin noves dades possibles.

Aquesta compilació no sols va rebre interpolacions i addicions com les que ja he esmentat, sinó que va ésser amplificada encara successivament (fins cap a la fi del primer quart del segle XV) amb altres diverses aportacions.

Una d'aquestes consistí en una massa de 21 articles del *Recognoverunt proceres* de Barcelona; aquests articles d'interès especial per Girona, segons es pot deduir de llur inclusió en el cos del seu dret consuetudinari, són els 1, 3, 4, 5, 14, 16, 27, 29, 31, 44, 48, 49, 51-55, 66, 88, 97 i 114. La data del *Recognoverunt proceres*, o document d'aprovació dels costums de Barcelona, és del dia 3 de gener de 1284; pocs dies després (el 25 del mateix mes) el propi rei Pere II, qui havia atorgat aquell, concedia a Girona cert privilegi, un dels capítols del qual deia així: «*Item concedimus et statuimus quod cives Gerunde utantur et uti possint Usaticis Barchinone et consuetudinibus ac bonis usibus que in civitate predicta habere consueverunt*».¹²

Segueixen després, a continuació d'aquells articles del *Recognoverunt*, més consuetuds de Girona, anònimes algunes, atribuïdes altres a diversos juristes gironins. S'hi troben encastats també notes i comentaris que havien continuat infiltrant-se en el cos de la compilació; i així mateix altres elements adventicis, extrets del dret feudal de Catalunya.

Atribuïble a Pere Serra, car és una nota que es trobava consignada en el llibre d'aquest jurista, és el paràgraf que en els manuscrits de Madrid i de l'Escorial segueix al grup dels capítols del *Recognoverunt* afe-

¹² *Arxiu de la Corona d'Aragó*, Registre 47, f. 65.

gits a la primera compilació gironina. En la compilació de Mieres (edició dels «Estudis Universitaris Catalans»), aquest article és el núm. 12 de la rúbrica 23. Altres articles de caràcter consuetudinari estan agregats a continuació; un d'ells fa referència a una decisió judicial donada, amb el consell dels savis en dret de la terra, per Jaspert Folcran, Arnau Terrades i Bernat Folcran en una causa del cavaller Pere de Bianya. Respecte al primer dels esmentats juristes, és sabut, pel que diu el P. Villanueva, que en 1334 era canonge sagristà de Girona i alhora degà de Lleida. D'ell diu també, el mateix Villanueva, que en 1331 els jurats de Girona havien demanat al Papa que, cas de vacar aquella mitra, el promogués a l'episcopat.¹³ Era, com es veu, home de gran prestigi.

Entre altres elements adventicis, adicionats també a la primera compilació dins les noves sèries d'articles de costums peculiars de Girona i barrejats amb notes i comentaris que contenen referències a textos del Corpus jurídic romà, o bé als Usatges o a llur glossa o a les «Commemoracions» de Pere Albert, cal esmentar particularment: el capítol 24 de les Constitucions de la primera Cort celebrada per Jaume II a Barcelona en 1292,¹⁴ les dues consuetuds sobre la legítima a Catalunya segons la llei romana i segons la llei gòtica¹⁵; altra consuetud relativa a la intestia per mort del fill d'algun pagès¹⁶; i el capítol VIII de les *Costums de Catalunya*.¹⁷

Acaba aquesta forma ampliada de la primera compilació gironina amb aquella coneguda enumeració dels drets dels castells que Guillem de Vallseca inserí en la seva glossa a l'usatge *Hoc quod juris est sanctorum* i després Mieres en el seu *Apparatus*, amb comentaris.¹⁸ Aquesta última aportació o ampliació final de la primera compilació gironina deu-

¹³ *Viaje literario*, tom. XIII. Altre document de 1334 referent a Jaspert Folcran, degà de Lleida es troba en el Registre 489, f. 109; a l'A. C. A.

¹⁴ *Procesos de Corte del Principado de Cataluña*, publicats per la R. Acadèmia de la Història, tom primer.

¹⁵ *Constituciones i altres drets de Catalunya* (edició de 1704), volum III, llibre VI, títol 1.

¹⁶ *Ibidem*, volum III, llibre IV, títol 11.

¹⁷ *Ibidem*, volum I, llibre IV, títol 30.

¹⁸ *Antiquiores Barchinonensium leges, quas vulgus Usaticos appellat, cum commentariis supremorum jurisconsultorum Jacobi a Montejudaico, Jacobi et Guielermi a Valle sieca et Jacobi Calicii* (Barcelona, 1544), f. 146 g. — MIERES, *Apparatus super Constitutionibus*, collatio II, const. «Item quod vicarii», cap. 43.

ria ser-hi agregada, aproximadament, en la transició del primer al segon quart del segle xv. El manuscrit de Madrid porta, a continuació de l'enumeració dels drets dels castells, el colofó següent: «*Fuerunt scripte predictae consuetudines xx^a marcit ann 1435 in villa Castilionis Impuriarum et eadem die correcte et emendate cum suo originali.*»

Immediatament abans d'aquella enumeració, que clou la forma ampliada de la primera compilació gironina, hi ha un paràgraf que mereix també particular esment. Es una nota que exposa el sentit essencial d'una sentència proferida per Guillem Domenge, del llibre del qual va ésser extreta; Domenge feia constar que havia jutjat el cas corresponent segons un consell d'Arnau Soler, «*utriusque juris professor*». De Guillem Domenge, doctor en lleis i ciutadà de Girona, he pogut trobar el nomenament de jutge de la batllia i vegueria de la dita ciutat, que li fou atorgat en 1386 (30 d'octubre) per l'Infant Joan, qui volgué atendre la recomanació del seu germà l'infant Martí; aquest mostrava gran interès en favor de Domenge.¹⁹ Quant a Arnau Soler, es tracta segurament del canonge de Girona ardiaca de Besalú del mateix nom, «*utriusque juris professor*», qui en 1311 fou nomenat catedràtic de Decretals en l'Estudi general de Lleida;²⁰ d'abans de 1294 era canonge de Girona, car en aquest any figurava ja com a tal;²¹ Arnau de Soler (que no cal confondre amb altres contemporanis seus qui portaren els mateixos noms i apareixen també en els registres de la Cancelleria reial) hauria escrit possiblement algun *Consilium juris*, del qual anys més tard degué valdre's Guillem Domenge, servint-se de la seva consulta per a la resolució d'un cas poc corrent de jurisprudència.

Altres compilacions de les consuetuds de Girona. — Probablement d'època més tardana que la primera compilació, però anterior a la compilació sistemàtica de Tomàs Mieres, és una altra compilació de Costums de Girona, que es troba copiada en el manuscrit 82 de Ripoll (a l'Arxiu de la Corona d'Aragó). Els elements de la primera compilació i de les se-

¹⁹ *Arxiu de la Corona d'Aragó*, Registre 1698, f. 30.

²⁰ *Ibidem*, Registre 208, f. 20. Document donat a conèixer per P. EHRLE, *Neue Urkunde zur Universität Lérida* en el «*Archivo für Literatur und Kirchengeschichte*», t. IV, p. 252. Citat per RUBIÓ I LLUCH, *Documents per l'història de la cultura catalana medieval*, T. II, P. LXII.

²¹ *Arxiu de la Corona d'Aragó*, Registre 149, f. 1.

ves successives ampliacions han estat en aquesta capgirats i barrejats sense ordre aparent de cap mena; tal combinació està mancada de l'avanatge que presenta la col·locació successiva dels diversos grups d'articles consuetudinaris segons les diferents agregacions, i així mateix de la que resulta d'una distribució d'aquells dins una ordenació més o menys sistemàtica. En aquesta compilació hi ha, però, a més a més, altres elements relatius a consuetuds de Girona i al dret català comu que no es troben en la primera compilació ni en la seva darrera forma ampliada.

La manca d'un examen detingut del manuscrit de la Biblioteca Nacional de París que conté les consuetuds de Girona (llatí 4670 A), no em permet encara determinar a quina compilació correspon, d'entre les ja indicades, o bé si presenta una altra forma distinta d'elles.

La compilació de Tomàs Mieres: les seves dues redaccions. — En l'any 1430 el jurisconsult gironí Tomàs Mieres, com cregués que era inconvenient la diversitat, a vegades contradictòria, de consuetuds consignades sense un ordre sistemàtic en els llibres dels juristes de Girona, es decidí a formar, amb els elements ja coneguts, i amb altres que utilitzà, una compilació en la qual tots ells estiguessin metòdicament classificats; així, dividida en diversos títols, va combinar en 1430 la primera compilació sistemàtica de les Consuetuds i observances de Girona. Era Mieres llicenciat en Decrets i advocat d'aquella ciutat; en 1434 (i no sabem des de quants anys abans) exercia el càrrec de jutge de la Cort de Girona.²² En la seva magna obra *Apparatus super constitutionibus et capitulis curiarum Cathalonie*, que, segons indica en el pròleg, començà en 1439, va inserir-hi moltes interessants indicacions respecte al dret gironí consuetudinari. Insatisfet de la primera redacció de la seva compilació sistemàtica dels costums de Girona, per tal com presentava encara contradiccions i confusions, volgué refer-la i millorar-la, i per a suprimir les discordances entre diversos articles consuetudinaris eliminà, on tals desacords existien, aquells textos més antics que havien estat derogats per costums posteriors, i esborrà, en general, tot el que li semblà superflu.

Aquesta segona redacció, revisada per altres jurisconsults de Girona (Pere de Donç, doctor en Decrets; Antoni Agullana i Bernat de Bellloc, doctors en Lleis; Andreu Cornell, Antoni de Mesa, Gabriel de La

²² Segons ell mateix consigna en el seu *Apparatus* edició de 1533, volum primer.

Via ²³ i Bernat Güell, llicenciats en Lleis, i Bernat Gil i Bernat Texidor, llicenciats en Decrets), és datada de 1439, segons uns manuscrits, i de 1448, segons altres.²⁴

Bona part dels elements que per agregació successiva havien integrat la primera compilació gironina entraren, més o menys modificats alguns d'ells (retocats, resumits o complementats), a formar part de la compilació d'En Mieres. Tota la rúbrica 1.ª; els capítols 1, 6-9 de la rúbrica 2.ª; l'únic de la 3.ª; els 4 i 5 de la 4.ª; els 1 i 3 de la 6.ª; els 1 i 2 de la 7.ª; l'únic de la 8.ª; el 2 de la 9.ª; l'1 de la 10.ª; l'1 de la 12; l'1 de la 14.ª; el 2 de la 15.ª; el 2 de la 17.ª; els 1, 5, 6 i 8 de la 19.ª; l'1 de la 20.ª; els 2, 10 i 12 de la 21.ª; els 1, 4, 6-9 i 12 de la 23.ª; els 2 i 3 de la 24.ª; els 1 i 2 de la 25.ª; els 1, 3 i 4 de la 27.ª; els 1, 2, 4-6 de la 29.ª; els 1, 2, 4, 10 i 15 de la 30.ª; els 1 i 2 de la 32.ª; el 3 de la 33.ª; els únics de les rúbriques 34.ª i 35.ª; l'1 de la 37.ª; l'1 de la 39.ª; l'1 de la 40.ª; l'1 de la 42.ª; el 3 de la 43.ª; l'1 de la 44.ª; els 3 i 5 de la 45.ª; tots de la 47.ª; l'1 de la 48.ª de la compilació d'En Mieres (segons les numeracions de l'edició dels «Estudis Universitaris Catalans»), deriven essencialment de la compilació anterior, en la seva forma ampliada.

Però també altres paràgrafs que no provenen d'aquesta es troben en la compilació d'En Mieres. Coneixedor excel·lent, com era ell, no sols del dret consuetudinari peculiar de Girona, sinó també del dret general català i particularment dels Usatges de Barcelona i de llur glossa, així com de les Constitucions fetes en Corts i dels Costums feudals de Catalunya, aprofita en la seva compilació materials d'aquestes diverses fonts, de vegades limitant-se a fer-hi referència; i així mateix hi esmenta algun cop textos dels drets canònic i romà, en els qual era també prou versat.

Amb qualques remarques particulars sobre alguns nous elements del

²³ Segons un document de l'*Arxiu de la Corona d'Aragó*, Gabriel de la Via era advocat fiscal de Girona a mitjans del segle xv.

²⁴ TORROELLA (*Lo dret civil gironí*) i BROCA (*Historia del Derecho de Cataluña, especialmente del Civil*, p. 321) donen notícia de diversos manuscrits. Als que ells indiquen cal afegir-hi, quant al text llatí: el còdex 82 de Ripoll i el ms. latin 4670 A de la Biblioteca Nacional de París. El manuscrit que posseï En Brocà és avui a la Biblioteca del Col·legi d'Advocats de Barcelona, a la qual el va legar. Dono expressives gràcies al meu bon Prof. Galo Sánchez per haver-me facilitat la consulta de les fotocòpies dels manuscrits de Madrid i de l'Escorial.

dret consuetudinari de Girona, introduïts per Mieres en la seva compilació, vaig a acabar-ne aquest examen sumari.

En el capítol 3 de la rúbrica 4.ª anota que el dit capítol es trobava consignat en el llibre d'En Pere Moles. (D'aquest jurista, un document de l'Arxiu de la Corona d'Aragó ²⁵ ens permet saber que per l'Infant Joan fou nomenat jutge d'apel·lacions del Ducat i de la ciutat de Girona el dia 2 de juny de 1380).

El capítol 4 de la rúbrica 15.ª havia estat trobat en el llibre del mateix Pere Moles i en els d'un altre jurista anomenat Joan Ferrer.

En el capítol 9 de la rúbrica 15.ª al·ludeix Mieres a una sentència del bisbe de Girona, Jaume çà Trilla en l'any 1370 (2 d'octubre); en el capítol 4 de la rúbrica 25.ª fa referència a una constitució sinodal gironina de 1339, per tant en temps del bisbe Arnau de Montrodó;²⁶ i en el capítol únic de la rúbrica 68.ª esmenta una sentència que la reina Maria, muller d'Alfons el Magnànim, donà a 22 de setembre de 1424, en una causa pendent entre el veguer, el jutge i el procurador fiscal, d'una part, i els jurats de la vall de Cornellà, de part altra. També es poden advertir, en alguns capítols d'aquesta compilació, utilitzacions d'alguns passatges de privilegis reials concedits a la ciutat de Girona; així, per exemple, el capítol 2 de la rúbrica 44.ª, el qual no és altra cosa que l'article 13 del privilegi de Pere II en 1284 (25 de gener), i els capítols únics de les rúbriques 63.ª-65.ª, qui deuen fer referència, evidentment, a altres privilegis.

El que sorprèn, en veritat, una mica és que Mieres, qui en el seu *Apparatus* tants altres elements del dret consuetudinari de Girona va consignar, no utilitzés ben bé tots aquests en la redacció definitiva de la seva compilació.

Conclusió. — De l'activitat jurídica de diversos jutges de Girona en romangueren, consignats en llurs llibres, alguns articulats de costums posats per ells en escrit; per agregació successiva d'aquestes sèries, entre les quals s'infiltraren determinades interpolacions, va formar-se, a base principalment d'una agrupació cronològica, la primera compilació de textos de dret consuetudinari gironí de la qual va anar rebent, amb incorporacions variades, diverses ampliacions; finalment Tomàs Mieres va formar, amb aquells elements i amb altres que hi aportà, una compilació sistemà-

²⁵ Registre 1659, f. 39.

²⁶ VILLANUEVA, *Viaje literario a las iglesias de España*, t. XIII, p. 3.

tica, i alguns anys després la va refer i li donà la seva redacció definitiva.

Per a l'estudi total del dret gironí medieval, cal, però, no sols tenir en compte aquests usatges i consuetuds consignats en les esmentades compilacions, sinó també els que Mieres indica en diversos indrets del seu interessant *Apparatus* i certes decisions que hi transcriu; i així mateix els privilegis de la ciutat de Girona, esparsos en la sèrie de registres de l'antiga cancelleria reial, i reunits en el *Llibre verd* d'aquella ciutat (del qual en 1470 Miquel Fage, doctor en Drets, i llavors jurat pel braç major,²⁷ va formar un sumari de rúbriques), i encara altres documents escampats en diversos manuscrits. Per altra part, l'examen minuciós dels antics protocols notariais proporcionaria dades abundoses per a comprendre la vida real d'aquell dret especial, la història del qual és un dels capítols de major interès de la història jurídica catalana.

²⁷ «Les soscrites rúbriques són les rúbriques del llibre verd de la Casa de la Ciutat de Girona, les quals jo, Miquel Fage, doctor en Decrets e ciutedà de Gerona, per quant per ells se mostra, la ciutat haurà infinits indults e privilegis qui per no estar en els enteniments dels ciutadans uns ocults baix del libra qui no es comunica sinó ab molta difficultat no fan el fruit a fi del qual s'obtingueren, he deslberat, per ma informació a bé del públic aquells de ma mà continuar segons en aquells se pot veura ab designació del nombre dels fulls en què són en dit libra scrites les quals foren asi per mí dit Miquel Fage continuades l'any M.CCCC.LXX, que jo em trobave jurat pel braç major de dita ciutat ensems ab l'honorable mossèn Francesc de Seguriales, ciutadà en dit any jurat en cap.» *Arxiu de la Corona d'Aragó*, còdex 5 de l'Arxiu reial intítulat modernament: «Compilación de algunas instituciones canónicas y civiles de Cataluña y de diversas pragmáticas y privilegios reales, con un índice del *Llibre Verd* de la Ciudad de Gerona.»

ELS ANTICS PRIVILEGIS DE GIRONA I ALTRES
FONTS DOCUMENTALS DE LA COMPILACIÓ
CONSUEUDINÀRIA GIRONINA
DE TOMÀS MIERES *

Amb el desig de contribuir a l'estudi i determinació del dret gironí medieval, capítol tan interessant de la història general de l'antic dret català, publico avui un recull de privilegis i de fonts documentals de la compilació que les *Usances i consuetuds de la ciutat i diòcesi de Girona* va fer en el segle xv el jurisconsult Tomàs Mieres. Diversos privilegis concedits pels nostres reis a la ciutat o al bisbat de Girona, varen quedar incorporats, en totes o en part de llurs disposicions, i més o menys directament, al cos de dret gironí formulat per En Mieres, el qual va aprofitar també amplament diversos nuclis de consuetuds redactades en successives sèries d'articles per altres juristes gironins més antics.¹

L'examen dels orígens del dret gironí medieval podria dur-nos a precisar, a través d'una detinguda investigació documental (el dia que tal estudi fos emprès seriosament), el caràcter peculiar de la història jurídica del comtat de Girona en els temps romànics, aclarint els problemes de la formació i naturalesa de les seves institucions i de l'aplicació dels Usatges de Barcelona (units els comtats de Girona i de Barcelona sota un mateix senyor des de finals del segle ix). Per aquell període inicial les constitucions de pau i treva i les disposicions del Concili de 1068 referents a possessions territorials de dret eclesiàstic són elements legals interessants.

En la segona meitat del segle xii una important transformació va operar-se quant a la condició jurídica dels habitants de la ciutat de Girona; aleshores apareixen els primers privilegis reials originaris de la seva legislació urbana particular. El primer rei català Alfons I, *el Cast*, en

* *Estudis Universitaris Catalans*, vol. XII (Barcelona 1928), págs. 171-208.

¹ Vegeu BROCA, *Historia del derecho de Cataluña*, p. 321; i ultra la seva bibliografia: *Costumbres de Gerona*, edició preparada per D. E. D'HINOJOSA. I. *Usatges de Gerona* (Barcelona, 1926) i el meu article *Els Usatges i Consuetuds de Girona*, publicat a la *Revista de Catalunya* (maig, 1927).

l'any 1180 enfranqui els dits habitants d'intestia, que era un dels mals usos que havien pesat damunt d'ells.² Quatre anys després, el mateix monarca els atorgava altre privilegi pel qual, i gràcies a un donatiu dels gironins, quedaven redimits d'altre dels mals usos: el d'exorquia.³ El document d'aquesta segona concessió d'Alfons, revesteix especial solemnitat, car està roborat pel cardenal de Sant Angel, Gregori, legat apostòlic.

Particularment interessants, com a rastres de la seva activitat legislativa i en quant poden mostrar-nos aspectes de la orientació d'aquesta, són els dos privilegis concedits als gironins, en 1206, pel rei Pere I, *el Catòlic*. Foren atorgats els dos privilegis el dia 13 de juny del dit any. En el primer el rei, ultra declarar la plena validitat de les escriptures públiques en els afers entre creditors i deutors, prometia no concedir a aquests moratòries de cap classe;⁴ el segon privilegi conté quatre capítols, dels quals són especialment remarcables els que tendien a garantir als gironins la seguretat personal i l'ordre (sovint alterat llavors per delictes i atemptats diversos) que el dit privilegi, amb disposicions repressives, tendia a restaurar.⁵ Aquest segon privilegi de Pere *el Catòlic* presenta també especial interès en quant es refereix no solament a la ciutat de Girona, sinó també a la circumscripció del seu bisbat, que coincidia llavors amb la vegueria.

Amb un document de Jaume I, atorgat en 1232 (13 d'abril) a favor dels habitants de la ciutat de Girona⁶ i per virtut del qual els concedia que no els podria ésser exigida cap mena de leuda, peatge, portatge ni altres drets anàlegs per tots els seus dominis, comença la sèrie de privilegis del Conqueridor. Altres dos diplomes d'aquest monarca, relatius aquests al bisbat de Girona, presenten particular interès; en l'un, de l'any 1234 (18 març), Jaume I tractava de corregir diversos abusos comesos per alguns notaris;⁷ en l'altre, datat de l'any 1264 i integrat per setze capítols,

² Vegeu doc. I.

³ Vegeu doc. II.

⁴ Vegeu doc. III.

⁵ Vegeu doc. IV.

⁶ Vegeu doc. V.—Aquest privilegi fou confirmat després per diversos reis: per Jaume I en 1315, per Pere III en 1336 i per Martí *l'Humà* en 1408.

⁷ Vegeu doc. VI.

feia diverses concessions a les esglésies i llocs religiosos del bisbat de Girona i als seus homes.⁸

El privilegi més important, en orde a l'estatut primitiu de la comunitat urbana de Girona, és el que concedí en 1284 (25 de gener) el rei Pere II, *el Gran*.⁹ En aquest privilegi hi ha el fonament de l'organització municipal de la dita ciutat; i en un dels seus capítols es conté l'extensió als gironins dels usos i consuetuds de què gaudia la ciutat de Barcelona, els quals precisament pocs dies abans havien estat confirmats oficialment pel mateix monarca. Aquest es trobava llavors en moments de greu perill per a la seva sobirania, estant en vetlles de la gran invasió francesa de Felip *l'Ardit*, qui venia a ocupar el nostre territori perquè hi regnés el seu fill Carles de Valois. El rei Pere per tal d'assegurar-se la fidelitat dels seus súbdits, era llavors especialment magnànim en concessions, entre les quals, pel que fa referència als catalans, sobresurten les constitucions de la cort de Barcelona de l'any 1283 i els esmentats privilegis en favor de les ciutats de Barcelona i de Girona, expedits en el mes de gener de 1284. Aquest privilegi de Girona fou vulgarment anomenat *d'En Proensal*, segons diu l'epígraf que el precedeix en la transcripció inserida en el *Llibre verd* de l'Arxiu municipal gironí. Per què seria designat així? Fou tal vegada En Proensal algun prohoms significat de la Girona d'aquell temps al qual es deuria potser l'haver pogut obtenir la ciutat aquell privilegi del rei Pere II? No em semblaria això res d'estrany. Fullejant l'abans indicat *Llibre verd* he pogut trobar (en el foli 218) que entre els tertimonis d'una carta que féu En Pere Grau, ciutadà de Girona, donant facilitats per a «que aquels qui courien lur pan en los seus forns qui son prop la plaça dels cavalers hi puxan coura puja, caçoles, panades, formatjades, flahons e tortels e d'aldunes altres coses»¹⁰ figura un corretger anomenat *Guillelmus Provincialis*.

Girona, durament assetjada per l'exèrcit francès en 1285, resistí amb heroica tenacitat. Aquesta seva lleialtat tan ferma fou causa després d'altres concessions que li féu Alfons II *el Liberal*.¹¹ Fins aquí els privilegis reials més antics.

⁸ Vegeu doc. VII.

⁹ Vegeu doc. VIII.

¹⁰ Document de 20 maig 1284.

¹¹ Vegeu docs. IX, X i XI.

En la segona meitat del segle XIII fou redactat per un jurista anònim un nucli d'Usatges de Girona que havien estat fixats ja i validats per la jurisprudència de la cort judicial respectiva. Es pot dividir en dues parts: la primera tracta dels drets o serveis que, al bisbat gironí, prenién en els masos les esglésies parroquials; la segona es refereix essencialment a la condició jurídica de les persones sotmeses a servitud.

Un segon grup d'elements consuetudinaris degué ésser consignat per escrit a les darreries del segle XIII. Per les matèries, pot distribuir-se el seu contingut en una triple divisió: consuetuds urbanes, consuetuds feudals i estils de la cort judicial.

Altres sèries d'articles consuetudinaris anaren agregant-se, a començaments del segle XIV, als nuclis anteriors; i per aquell mateix temps, per altra part, el rei Jaume II concedia diverses exempcions als gironins, l'any 1315,¹² i alhora els reiterava¹³ el privilegi que anteriorment els havia concedit Jaume *el Conqueridor*, atorgant-los la franquesa de leuda, peatge i altres tributs dels quals quedaven lliures per tots els territoris de la monarquia catalano-aragonesa; privilegi que va ésser estés en 1322 pel mateix rei amb relació a les illes de Còrsega i Sardenya¹⁴, i més tard confirmat encara expresament pel rei Pere *el Cerimoniós* i per altres monarques.

Són del mateix Jaume II i del seu fill Alfons III altres diversos privilegis, també remarcables, en favor de la ciutat de Girona, relatius a l'elecció anual de jurats i consellers de la seva comunitat municipal¹⁵, i a la prova referent a la vigència de costums i usatges de Barcelona quan llur aplicació a Girona fos controvertida¹⁶. També fou expedit pel rei Alfons III, en 1328 (al començament del seu regnat) un document adreçat al veguer de Girona i Besalú i al batlle de la ciutat de Girona protegint els gironins de les vexacions que rebien els qui eren deutors de prestamistes jueus¹⁷.

Durant el seu llarg regnat, Pere, *el Cerimoniós*, va concedir així ma-

¹² Vegeu doc. XII.

¹³ Vegeu doc. XIV.

¹⁴ Registre 860, f. 42.

¹⁵ Vegeu doc. XIII.

¹⁶ Vegeu doc. XVI.

¹⁷ Vegeu doc. XV.

teix a la ciutat de Girona diversos privilegis, alguns dels quals resulten de particular interès en relació a la seva organització municipal. Com a font, però, d'un dels capítols de la Compilació consuetudinària de Tomàs Mieres, el més interessant dels privilegis de Pere III és el que atorgà en 1337, a petició dels homes de la diòcesi gironina, decretant que cap d'ells no fos empresonat per multes o deutes fiscals¹⁸. També és especialment curiós el document reial de 1345 contra els qui es casessin amb donzelles gironines que no haguessin obtingut el consentiment patern¹⁹. Els principals privilegis de Pere, *el Cerimoniós*, referents al règim municipal de Girona, són els que modifiquen i regulen el nombre i el sistema d'elecció dels jurats de la ciutat, i de la institució de la Mostaçafia²⁰.

Durant el segle XIV havien continuat, per altra part, els intents de diversos juriconsults gironins d'anotar en sèries d'articles, més o menys orgànicament relacionats, diverses modalitats consuetudinàries de la ciutat i de la diòcesi de Girona. Dos juristes de mitjans d'aquella centúria, Arnau de Vivarés i Pere Serra, jutges tots dos de Girona, redactaren articulats de consuetuds i pràctiques jurídiques locals. En la segona meitat del dit segle, amb el conjunt d'elements consuetudinàris consignats ja per escrit, i amb altres articles addicionals diversos, notes històriques i glosses jurídiques que hi foren incorporades, així com també amb alguns articles de les *Commemoracions* de Pere Albert i altres materials, fou formada una compilació (la primera de les de caràcter cronològic), la qual després anà rebent encara, successivament (amb l'afegiment de 21 articles del *Recognoverunt proceres* i de diferents resums de decisions judicials de Girona) noves ampliacions. Altres compilacions, mancades també de caràcter sistemàtic, foren elaborades encara abans de les compostes Tomàs Mieres.

Quan aquest il·lustre juriconsult, dintre el segon quart del segle XV, va compondre la seva compilació sistemàtica del dret consuetudinari gi-

¹⁸ Vegeu doc. XVII.

¹⁹ Vegeu doc. XIX.

²⁰ Vegeu docs. XVIII, XX i XXI. Una nova ordinació sobre el règim municipal de Girona en ordre a l'elecció del Consell de la Ciutat fou promulgada per Joan I en 1389 (4 de febrer). Vegeu *Registre 1895*, f. 158. Del mateix Joan I hi ha documents interessants en favor dels prohoms de la Vegueria de Girona i de llur organització (*Registre 1894*, f. 174).

roní (la primera redacció de la qual va modificar algun temps després), ordenà i classificà segons un ordre metòdic el conjunt variat de materials que havien anat constituint per agregació successiva la compilació cronològica més usual, va suprimir els elements ja desuets, va incorporar-ne altres de més recents (com per exemple la referència a la sentència de la reina Maria en 1421 ²¹ i la indicació del privilegi del sacramental de Girona ²², concedit per Alfons, *el Magnànim*, en 1430) i va introduir-hi encara altres elements de caràcter general i diverses indicacions i comentaris que la seva abundosa cultura jurídica hi aportà per a major precisió en determinats punts.

Els documents que a continuació publico, constitueixen, doncs, una arplega de materials útils per a l'estudi del dret gironí medieval i per a l'examen de les fonts de la compilació de Tomàs Mieres. Aquest recull fet amb excessiva precipitació, resulta sens dubte deficient; però els elements antics principals, molts dels quals eren encara inèdits, hi figuren per primera vegada aplegats; els documents fonamentals, que he pogut trobar en diferents arxius, hi estan inclosos. He preferit posar-los aviat en circulació, precedits tan sols d'aquestes lleugeríssimes i superficials indicacions, a tenir-los reservats molt més temps, fins que em fos llegut de fer un estudi detallat de l'antic dret gironí. Així hauran pogut estar més prompte a l'abast de tots aquells estudiosos als quals pugui interessar llur coneixement.

²¹ Vegeu doc. 3 de l'Apèndix Cfr., capítol 1 de la rúbrica 58 de la Compilació de Tomàs Mieres.

²² Vegeu doc. 4 de l'Apèndix Cfr., capítol 2 de la rúbrica 51 de la Compilació de Tomàs Mieres (edició Corbella, en *Estudis Universitaris Catalans*, 1909).

I

Ad omnium perveniat noticiam, quod ego Ildefonsus, Dei gratia rex Aragonum, comes Barchinone et marchio Provincie, in nomine Regis Eterni, ob remedium anime mee et parentum meorum et intuitu amoris et precum Jerundensi pupuli christiani, facio ejusdem civibus jerundensibus, videlicet christianis, tale donum et affranchimentum quod de cetero ego vel alius aliquis auctoritate mea vel successorum meorum aliquid nullo modo exigamus neque exigere possimus causa intestacionis a predictis hominibus jamdictam villam Jerunde infra subscriptos terminos habitantibus, videlicet infra Fontem de Petreto et Sanctum Danielelem et Turrem majorem de Gerundella et Pontem fretum et Kaderitam superiorem. Omnes quidem christiano infra hos terminos jamdictos modo et in futurum habitantes solvo et libero ab omni intestacione per me et per omnes successores meos per infinita secula seculorum sicut supradictum est vel etiam sicut melius dici et intelligi potest bona fide et sine omni eorum enganno, quod utique tam de viris quam de mulieribus intelligitur et eorum posteritatibus.

Facta carta in Gerunda, anno millesimo c^o LXXXX° mense aprilis.

Signum (*signe reial*) Ildefonsi regis Aragonum, comitis Barchinone et marchionis Provincie.

✠ Berengarius, Terrachonensis archiepiscopus, Jofredi de Rochabertini Sig~~num~~num Raimundi de Munellis. Sig~~num~~num Petri de Turredella. Sig(*signe*)num Raimundi per Dei gratiam Gerundensis episcopi. Raimundus de Calidis, Barchinonensis episcopi.

Ego Guillelmus de Bassia regius notarius scripsi hanc cartam et feci hoc sig(*sign. man.*)num.

(*Llibre verd de Girona, f. 2.*)

II

Quoniam sub piis consuetudinibus et libertatibus gaudet populus constitutus, accrescit et multiplicatur, gaudet etiam ipse Deus, ego Ildefonsus, Dei gratia rex Aragonensis, comes Barchinonensis, marchio Provincie, respectu divini amoris et ob remissionem omnium peccatorum meorum ac gratia et precibus populi civitatis Gerunde et suburbii, gratuito corde et animo concedo et laudo hanc franquitatem et ingenuitatem eidem universo populo habitanti nunc et habitaturo ab ipso loco quod nuncupatur Za Kaderita superiore usque ad mansum Berengarii de Plano et ab ipsa turre superiori Gerundelle usque ad fontem

de Pedreto et inde usque ad Figuerolas, quod nunquam de cetero a me vel a successoribus meis requiratur ab eis vel a successoribus eorum exorchiam vel aliud aliquod voce vel occasione exorquie aut sterilitatis ex illis omnibus que petierunt et que futura existunt. Excipimus autem inde omnes illos, tam viros quam mulieres, qui infra predictorum locorum spacia, videlicet in alodium Sancti Petri de Gallicantu, morantur. Hoc autem affranquimentum et donum concedo, laudo et confirmo per me et successores meos ac per omnem personam prelibato populo et successoribus eorum masculis et feminis sine ullo retentu sine fraude et omni dolo et sicut melius dici et intelligi potest ad eorum plenissimum comodum per secula cuncta. Ut autem certo certius noscatur nos prefatam exorchiam tota mente et sincera voluntate penitus remittere et in irritum perpetuo reducere ac posteris nostris perpetuum inde ponere silentium, dominum Gregorium, venerabilem Ecclesie sancti Angeli diachonum cardinalem apostolice Sedis legatum, tanquam patrem et amicum in Domino rogamus et ortamur attentius quatenus auctoritate domini Pape et sua prelibatam exorchie franchitatem perpetuo duraturam protengendam suscipiat ac propria manu subscribendo firmet et confirmet. Adicientes etiam quod si quis, quod avertat Deus, successorum nostrorum vel aliquis alius contrafaceret, iram Regis Eterni incurrat, imminente etiam in pena tali quod excomunicacione Romane Ecclesie constante subiaceat ac etiam perpetuo anathematis vinculo innodetur; sub eademque pena statuentes eos qui ausi essent, quod non credimus, infringere vel invadere donationem et franchitatem quam sepedicto populo concessimus olim, in eo videlicet casu quo forte ab intestato descedunt.

✠ Ego Gregorius, Dei gratia sancti Angeli diaconus Cardinalis apostolice Sedis legatus, subscribo et confirmo et auctoritate apostolica qua fungimur omnes contradictores excomunico.

Acta apud Gerundam mense octobris anno Domini millesimo c^o LXXXX° III°.

Signum (*signe real*) Ildefonsi regis Aragonum, comitis Barchinone, marchionis Provincie, qui etiam omnes franchitates et bonas consuetudines quas predecessores mei et ego concessimus eidem populo Gerundensi cum hac simul franquitate predicta laudo et confirmo et super omnia et in omnibus predictam franchitatem exorquie quod nulla unquam persona in hoc quicquam ausa sit demandare vel reppertere vel quequam inde respondere in eternum.

Signum Dalmacii de Crexello. Signum Dalmacii de Palaciolo. Signum Raimundi de Rochabertin. Signum Bernardi de Gerundella. Signum Perella. (*Signe*) Berengarius de Albuciano, iudex ordinarius.

Signum Raimundi, per Dei gratiam, Gerundensis episcopi.

(*Signe*) Bernardus de Gerundella signum. Raimundus de Calidis, Barchinonensis decanus.

✠ Petrus, Ausonensis sacrista et iudex.

Est autem sciendum quod pro his supradictis franchitatibus et donacionibus habui ego rex VIII milia solidos Valencie marcha argenti XLIII solidos Barchinone.

Ego Guillelmus de Bassia notarius domini regis scripsi hanc cartam ejusdem mandato et feci hoc (*signe*)num.

(*Libre vermell de Girona, f. 1.*)

III

Hec est institutio ex novo promulgata quam ego Petrus, Dei gratia rex Aragonum, comes Barchinone et dominus Montispessulani, facio generaliter et specialiter in villa Gerunde ad utilitatem ipsius villa et tocius populi ibi morantis, consilio nobilium virorum et tocius curie mee, quod omnes scripture quascumque omnes habitantes villa Gerunde habent vel de cetero habuerint ab aliquibus personis sicut scriptum inveniatur in publicis scripturis a publico scriptore meo firmatis, rate et firme semper habeantur et teneantur inter creditores et debitores, sive sint milites vel alii homines vel femine; et quod ego vel aliquis per me vel post me aliquo modo nullum demus alongamentum sive spacium proalongandi inter creditores et debitores nec etiam in pignoribus sive obligacionibus nullum demus solvimentum neque alongamentum inter impignoratores et pignorem receptores nec aliquod ingenium factum sit ad dampnum eorum. Et si contra hoc aliquod scriptum vel preceptum a me sive a curia nostra veniret nullum habeat valorem contra hanc institutionem, nec dicti probi homines teneantur michi in aliquod set institucio ista firma et stabilis sive durabilis perpetuo maneat. Et mando et volo quod omnes mei vicarii sive bajuli ita imperpetuum sequantur et servent. Volo etiam quod in omnibus cartis que facte fuerunt in diebus Hermengaudi publici scriptoris in quibus ipse non subscripsit, Bernardus Stephani publicus scriptor Gerunde subscribat et sint ejusdem valoris quam si dictus Hermengaudus ibi subscripsisset. Item precipio quod nullus sit ausus vendere vinum in villa Gerunda nisi ipse qui sit stans ipsius civitatis vel tocius ville Gerunde. Actum est hoc nonas junii anno Domini M.CC.VI.

Signum (*signe reial*), Petri Dei gratia regis Aragonum, comitis Barchinone et domini Montispessulani, qui supradicta concedo.

✠ Petrus Ausonensis sacrista. Guillelmus Ausonensis episcopus ✠. Signum Guillelmi Durfortis. Signum Ugonis comitis Impuriarum. Signum Guillelmi de Montecatano. Signum Gaufridi de Ruppebertino. Signum Dal-

macii de Crexello. Sig^xnum Arnaldi de Lercio. Sig^xnum Guillelmi de Crexello. Sig^xnum Arnaldi de Rechesen. Sig^xnum Raimundi de Gerundella. Sig^xnum Raimundi de Palacio.

(*Signe*) Januarius qui hoc scripsit cum litteris suprascriptis in III^a et in IIII^a linea die et anno qua supra.

Bernardus Stephani levita et publicus scriptor Gerunde subscribo (*Signe*).

(Pergamí original a l'Arxiu municipal de Girona; transcrit en el *Llibre verd*, f. 3 v.)

IV

§ I. *De dolo et contumacia*

Sit omnibus notum, quod ego Petrus Dei gratia rex Aragonum et comes Barchinone et dominus Montispessulani, ad comodum et utilitatem totius populi Gerunde, consilio nobilium virorum et totius curie nostre, ad servandam omnem comoditatem et ad effugandam omnem iniquitatem sive maliciam, dono et instituo quod si aliquis aliqua malefacta feceret alicui habitanti Gerunde vel aliquibus aliis qui per me defendi debeant in toto episcopatu Gerundensi, vicarius meus vocet eum bis vel ter; et si venire noluerit juri parere vel malefacta restituere et inde ille reus sive contumax aliqua malefacta in se vel in rebus suis a vicariis meis sive a predictis hominibus nostris receperit, ego instituo me pro eis auctorem et defensorem et ipsi non teneantur de predictis maleficiis in aliquo.

§ II. *De injuriis*

Item instituo quod si aliquis in corporibus hominum Gerunde vel eorum qui per me defendi debeant aliqua malefacta fecerint, statim quidquid vindicte ipse vicarius vel probihomines Gerunde inde fecerint non teneantur in aliquo, sed ego instituo me pro eis auctorem et deffensorem, quia magnum dedecus est in alium corporaliter insurgere.

§ III *De officio vicarii*

Item mando quod vicarii mei habeant totam vicariam integram et plenariam in toto episcopatu Gerunde, sicut in diebus patris mei ipsam vicariam habebant et tenebant per totum Gerundensem episcopatum.

§ IV. *De contumacia*

Item mando quod si debitores aliqui in villa Gerunde morantes de quibus querimonia vicariis meis facta fuerit persolvere voluerint teneant curiam ad morem curie Barchinone.

Actum est hoc nonas junii anno Domini M^o CC^o sexto.

Signum (*signe reial*) Petri, Dei gratia regis Aragonum et comitis Barchinone et domini Montispesulani, qui supradicta concedo.

✠ Petrus Ausonensis sacrista. Guillelmus Ausonensis episcopus (*signe*) Sig[✠] num Guillelmi Durfortis. Sig[✠] num Ugonis, comitis Impuriarum. Sig[✠] num Guillelmi de Montecatano. Sig[✠] num Gaufridi de Ruppebertino. Sig[✠] num Dalmacii de Crexello. Sig[✠] num Arnaldi de Rechesen. Sig[✠] num Raimundi de Gerundella. Sig[✠] num Raimundi de Palacio.

Januarius qui hoc scripsit die et anno quo supra. Bernardus Stephani levita et publicus criptor Gerunde subscribo (*signe*).

(Original en pergami a l'Arxiu municipal de Girona; transcrit al *Llibre verd* i al *Còdex 5* de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.)

V

In nomine Domini Jhesu Christi. Pateat universis hominibus, tam presentibus quam futuris, quod nos Jacobus Dei gratia rex Aragonum et regni Majoricarum, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montispesulani, attendentes multa et laudabilia servicia atque grata que vos dilecti et fideles nostri cives Gerunde exhibuistis nobis semper et nostris predecessoribus et exhibebitis cotidie liberaliter et tam fideliter quam devote, volentes vobis gratiam facere specialem cujus gratie beneficio gaudeatis perpetuo vos et vestri, cum hac igitur carta per nos et omnes heredes et successores nostros enfranquimus et franchos ac liberos et ingenuos facimus vos omnes dilectos et fideles nostros cives et habitatores Gerunde et singulos, presentes scilicet et futuros, cum rebus et mercaturis vestris, ab omni lezda et pedatico, portatico usatico, tolta, consuetudine, novis veteribus statutis et statuendis, et omni penso ubique per omnia loca regnorum, terrarum et dominationis nostre, tam per terram quam per mare et aquam dulcem etiam et in stagnum, eundo, stando et redeundo. Statuimus igitur firmiter et mandamus quod nullus lezdarius, pedagogarius, pensator, senior, majordomus, repositarius, merinus, salmedina, justicia vel iudex seu alcaydus, vicarius, bajulus aut quilibet noster alius officialis vel subditus presens vel futurus audeat vel possit vos vel aliquem vestrum aut captalarios sive nuncios vestros aut res vel mercaturas vestras aliquas gravare, impedire, capere aliquid inde vel detinere in aliquo loco ratione istorum a quibus vos et vestros sicut dictum est perpetuo enfranquimus, set sitis liberi, franchi ab omnibus supradictis ubique semper inde et penitus absoluti. Quicumque autem contra tenorem hujus nostri privilegii vos vel captalarios aut vestros nuncios vel res

vestras aut mercaturas quas habeatis vel in futurum habebitis temptaverit agravare iram nostram et penam mille morabetinorum alfonsinorum dampno et gravamine prius vobis in duplum plenarie restititis sine omni remedio se noverit incursum. Datum apud Barchinonam pridie idus aprilis anno Domini M^o CC^o tricesimo secundo.

Signum (*signe réial*) Jacobi, Dei gratia regis Aragonum et regni Majoricarum, comitis Barchinone et Urgelli et domini Montispesulani.

Hujus rei testes sunt: Berengarius, episcopus Barchinone; Bernardus, electus Majoricarum; dompnus Ferrandus, infans Aragonum; Raimundus Fulconis, vicecomes Cardone; Guillelmus de Montecatheno; Bernardus de Sancta Eugenia; Bernardus de Foxano; Assalitus de Gual; dompnus Atorella; Ferrandus Petrus de Pina; Rodericus Gomiç.

Signum Guillelmi scribe, qui mandato domini regis pro Guillelmo de Sala notario suo hoc scribi fecit, loco, die et anno prefixis.

(*Registre 211, f. 307, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó*).

VI

Jacobus, Dei gratia rex Aragonum et regni Majoricarum, comes Barchinone et Urgelli ac dominus Montispesulani, dilectis suis vicariis, bajulis, tabellionibus per Gerundense episcopatu constitutis et universis probis hominibus Gerunde. Salutem et dilectionem. Ex frequenti relatione audivimus quod quidem de convicinibus vestris accipiunt quando nostros quando alios homines sub sua manutenencia atque guarda. Item audivimus quod tabelliones ponunt et faciunt in suis scribaniis quosdam pueros et homines simplices qui in dampnum plenum falli possunt de facili et corrumpi. Audivimus etiam quod quidam vestrum de quibusdam juribus nostris sub pretextu laboris exigunt et accipiunt partem juris nostri in dampnum nostrum. Item audivimus quod judei retinent penes se et se habere negant originalia instrumenta quando eis debita persolvuntur, faciendo quedam alia instrumenta diffinitionis que dicuntur esguals in dampnum debitoris non modicum sive fraudem. Verum cum hec omnia supradicta ad diminutionem juris nostri sint et multorum incomodum, mandamus vobis universis et singulis sub pena corporis et anime quod hujusmodi manutenencias sive guardas irrevocetis penitus et solvatis et nichil ab inde exigatis vel exigi faciatis et ipso jure sint irritae et nulle. Et tabelliones tales teneant scriptores qui sapientes sint et ydoneos ad officium scribaniæ et non faciant instrumenta nec testes ponant inpromisos vel incognitos in eisdem, nisi partes principales et note ab ipsis vel a convicinis suis et fidejussores et testes presen-

tes fuerunt coram ipsis; nec predicti consilarii aliquid accipiant in diminutionem juris nostri. Judei quoque qui reddere noluerint debitis persolutis originalia instrumenta jurent super legem suam coram tabellione vel iudice nostro se illa non habere vel scire nec etiam in fraudem alicujus retinere. Mandantes firmiter prout possumus dictis vicariis et bajulis statutis et statuendis quod hec omnia supradicta universa et singula faciant ex parte nostra firmiter observari, fractores vel rebelles si quos invenerint graviter puniendo in corpore et anime. Datum Terrachone in xv kalendis aprilis anno Domini m^o cc^o xxxiii^o.

(*Cartulari dit de Carlemany, a l'Arxiu episcopal de Girona, f. 34.*)

VII

§ I. *De privilegiis Ecclesie et ecclesiis et locis religiosis diocesis Gerundensis et hominibus eorundem concessis*

Noverint universi quod nos Jacobus, Dei gratia rex Aragonum et Majoricarum et Valencie, comes Barchinone et dominus Montispesulani, per nos et per omnes nostros laudamus et concedimus et confirmamus et speciali privilegio indulgemus vobis venerabili Petro, Dei gratia episcopo et capitulo ecclesie Gerundense et aliis ecclesiis vestre diocesis et civitatis, abbatibus, prioribus necnon eorum conventibus et aliis universis clericis vestre diocesis et civitatis ac hominibus vestris et hominibus ecclesiarum et locorum religiosorum existencium in vestra diocesi, quod de aliquibus bestiariis vestris vel hominum habitancium seu comorancium in villis, parrochiis seu castris sitis in vestra diocesi non exhiguamus nec exhigi faciamus aliquod herbagium vel carnalagium per nos vel per alios nisi dictum bestiarium stivaverit vel yemaverit in terminis villarum et castrorum nostrorum sive locorum que habemus in diocesi antedicta. Et si bestiarium vestrum vel hominum predictorum usus fuerit erbis et aquis terminorum, villarum et locorum nostrorum ita quod singulis noctibus redeat ad proprium ovile, de tali bestiario nolumus aliquod erbagium nec carnalagium nec aliquod servcium inde recipere vel habere.

§ II. *De contribucionibus gualearum*

Item restituimus vobis in presenti illam peccunie quantitatem quam habuimus a quibusdam monasteriis et hominibus eorundem ratione gualee quam in villa Sancti Felicis fecimus fieri.

§ III. *De alberguis et cenis*

Item concedimus vobis quod nos vel heredes nostri sive successores non exhiguamus nec exhigi faciamus alberguas vel cenas in monasteriis civitate vel

diocesi Gerundensi vel hominibus eorundem nisi tamen contingeret nos ad aliquod monasterium vestre diocesis declinare et tunc juxta facultates ipsius monasterii, prout fuerit oportunum, nobis necessaria ministretur.

§ IV. *De eodem*

Item concedimus vobis quod vicarius Gerundensis et Bisuldunensis et Campirotundi et subvicarii et sagionis eorundem locorum et Calidarum et Locustarie non possit exhigere alberguas a monasteriis vel ecclesiis Gerundensis diocesis vel hominibus eorundem nec accapitarum bladum vel alias res nec alia servicia per se vel per alium petere a predictis; tamen si aliqua justa causa et necessaria aliquis vicarius vel subvicarius predictorum locorum declinauerint ad aliquod monasterium dicte diocesis Gerunde, officium vicarii, vel de aliqua loca ipsius monasterii, et alibi comode hospitari non posset nec vidualia invenire, tunc ipsum monasterium vel loca ipsius valeat ut hospitibus aliis necessaria ministrare. Et si sagiones aliquid ultra jus acceptaverint sive ratione officii sui a rusticis, [a] sagionia per vicarios perpetuo expellantur; et vicarii jurent hec omnia observare et facere observari.

§ V. *De usuris et christianis non tenendis a iudeis in eorum domibus*

Item concedimus vobis quod statutum nostrum quod est quod judei non recipiant nisi XX. pro C. cum omnibus aliis contentis in dicto statuto, prout in instrumento inde confecto continetur, totaliter et inviolabiter observetur non obstantibus aliquibus privilegiis a nobis vel a filiis nostris incongruum concessis vel de cetero concedendis; nec teneant christianas in nocte vel de die in dominus suis nutrices vel ancillas.

§ VI. *De officio leguati et portarii*

Item concedimus vobis ut si quando nuncii a nobis missi vel portarii fines mandati nostri excesserint, compellantur desistere et formam mandati nostri observare per vicarios et bajulos nostros quibus hoc precepimus inviolabiliter observare nec ipsi portarii vel nuncii credantur nisi quatenus nostre littere hostendantur.

§ VII. *De privilegiis*

Item laudamus, approbamus et corroboramus ac etiam confirmamus donationes et omnia privilegia per nos et per predecessores nostros vel alios vobis et ecclesiis vestris et monasteriis vestris Gerundensis diocesis concessa; et ea volumus plenarie a nobis et nostris firmiter observari.

§ VIII. *De constitutionibus pacis et treuge confirmatis*

Item concedimus vobis universa et singula que in constitutionibus pacis et treuge plenarie continentur, scilicet in illis que fuerunt facte ante capcionem Majoricarum et in aliis que fuerunt facte apud Terraconam et confirmant primas; et ea omnia per nos et nostros confirmamus predictis constitutionibus, exceptis capitulis cancellatis.

§ IX. *De jure emphiteotico*

Item concedimus vobis quod rustici non possint vendere vel obligare possessiones vel honores quos tenent pro dominis sine consensu eorum.

§ X. *De officio ordinarii*

Item concedimus vobis quod vicarii nostri, iudices et bajuli deffendant et conservent jura ecclesiarum et hominum suorum ubicumque habeant eadem sive in jurisdictione nostra sive extra et specialiter in illis locis quibus curia nostra non intrat.

§ XI. *De querimoniis*

Item concedimus vobis quod si quando creditores de suis debitoribus conquerantur et ipsi debitores infra decemdiu cum eis componunt sive composuerint, nulla creditoribus facta solutione vel annotatione sed quia creditoribus placuit hoc differre, tertium vel retrodecima pro curia non petatur.

§ XII. *De eodem*

Item concedimus vobis ut si quis de suo creditore conqueratur, primum ipsi creditori totaliter satisfiat quam curie tertium vel retrodecima persolvatur.

§ XIII. *De eodem*

Item concedimus vobis quod si aliqui clerici querelam aliquam proposuerint coram vicario vel bajulo nostro de debito quod sibi debeatur vel quod sibi iudicatum fuerit, ab eisdem retrodecima aliqua non petatur nec recipiatur.

§ XIV. *De sequestracione*

Item concedimus vobis quod vicarius, bajulus vel sagio noster non possit pro aliquibus debitis vel aliis querimoniis emparare fructus vel espleta existencia in campis, vineis seu ortis que pro aliquibus dominis tenentur; tamen, remotis fructibus a terra, vitibus et arboribus possit vicarius, bujulus vel sagio noster emparare predicta. Ita tamen quod si dominus pro quo dictus mansus vel possessiones predictae tenentur aliquis census, usaticus vel agrarium debe-

atur, quod deducatur primo de ipsis fructibus vel spleteis dictus census, usaticus vel agrarium supradictam; de hoc credatur suo plano verbo dictus dominus vel suus bajulus, scilicet de censu ipso vel agrario quod de presenti modo sibi debeatur. Si vero de pluribus annis census vel agraria sibi debere assereret, stent juramento sui domini vel bajuli supradicti; de residuo vero satisfaciat creditoribus ut debebit.

§ XV. *De donacione ecclesie*

Item per nos et heredes et successores nostros damus, laudamus et approbamus et a certa sciencia pro francho alodio concedimus et confirmamus vobis dictis Petro, Dei gratia episcopo, capitulo et ecclesie Gerundensi et successoribus vestris imperpetuum omnia castra, villas et parrochias, mansos, mansatas atque bordas, possessiones et honores cum hominibus et feminis ibidem existentibus vel alibi ad nos pertinentibus ratione predictorum cum omnibus iuribus, integritatibus et proprietatibus eorundem quos vel que nunc possidetis vel habetis in civitate et tota diocesi Gerunde, que omnia obtinuistis titulo donacionis, empconis vel legati, vel causa cambii vel alio modo sine violencia a .XL. annis supra adquisivistis vel obtinuistis a bajulis vel castellanis, que sunt scita infra limites castri, sive predicta vel aliqua de predictis sint scita in terminos civitatis castri nostri, vel villa vel extra, et sive ea deffuerint sive a castlanis vel bajulis vel feudatariis nostris vel aliis quibuscumque; recognoscentes nos et heredes nostros et sucessores nullum jus in eisdem habere vel debere deinceps recipere aliquod usaticum vel servicium in predictis. In eis vero que a quadraginta annis citra adquisivistis vel obtinuistis a bajulis vel a castellanis que sunt [sita] infra limites castrorum nostrorum totaliter volens et ordinans quod nos ponamus unum iudicem et prestat corporaliter juramentum quod de jure et fideliter tractet et terminet omnes causas et questiones quas noster noverit procurator super possessionibus infra tempus quadragenarium adquisitis possessionibus, spleta et redditus eorundem, donec predictae possessiones et cause ad cognicionem dicti iudicis fuerint terminate. Et nos promittimus quod in predictis non tangamus vel accipiamus aliquid per nos vel per alios nec esse permittamus donec omnes predictae psssessiones et cause in posse dicti iudicis finem debitum sorciant [ur] ut superius continetur; et predictus procurator et etiam deffensores ex parte episcopi et ecclesie Gerundensis vel aliorum prestant juramentum quod legaliter et fideliter dicant et narrent omnes causas et possessiones predictas tam pro nobis quam pro vobis. Et volumus quod dictus iudex nex dictus procurator [nihil] recipiant nec habeant vobis vel ab hominibus vestris ratione salarii predictae cognicionis vel alia racione de predictis causis.

§ XVI. *De eodem*

Si vero aliqui clerici seculares aliqua adquisierint de bajulis vel castanis vel etiam feudatariis nostris et ea voluerint donari alicui ecclesie vel monasterio vel etiam aliquod stabilimentum facere in ecclesiis, possint facere libere, ut de aliis possessionibus dictum est, antequam predictae cause et questiones sint terminate vel sit totum jus nostrum salvum contra eos et predictas possessiones, non obstante questione per nos facta.

Mandantes universis officialibus, vicariis, bajulis, curiis et aliis officialibus et subditis nostris presentibus et futuris quod contra dicta vel eorum aliqua non veniant nec aliquem contravenire permittant unquam aliquo tempore, aliqua ratione, immo unusquisque eorum qui vicarii fuerint jurent formam pacis et treuge in posse episcopi Gerundensis presente populo universo; et predicta omnia et singula observent et faciant inviolabiliter observari. Datum Gerunde die octavo mense octobri anno Domini M^o CC^o LXIII°.

Testes sunt: Poncius Ugo, comes Impuriarum; Vicecomes de Ruppebertino; P. de Montecatheno; Bernardus de Sancta Eugenia.

(Còdex 5 de l'antic Arxiu reial de Barcelona, a l'A. de la C. d'A. i Registre 13, fol. 259 al mateix Arxiu.)

VIII

In Dei nomine. Noverint universi quod cum nos Petrus, Dei gratia Aragonum et Sicilie rex, recedentes de generali curia quam celebravimus Barchinone essemus in civitate Gerunde personaliter constituti universitas civitatis predictae nobis obtulit capitula infrascripta supplicantes nobis humiliter ut super ipsis ordinandis et statuendis sicut per statuta nostra infrascripta poterit liquide evideri nostrum dignaremur prestare assensum et ea liberaliter concedere. Nos vero eiusdem supplicationibus inclinati, visis et intellectis capitulis supra dictis et responsionibus per nos factis de eisdem statuta et ordinaciones ut infra scribitur jussimus annotari.

I.—Primum capitulum concedimus in isto modo quod in omnibus serviciis vicinalibus que in civitate Gerunde fieri contingat solvant omnes comuniter per solidum et per libram ad noticiam illorum qui electi fuerint in collectores ipsorum serviciorum et quod isti collectores sint manus scilicet maioris, medioris et minoris. In regalibus vero serviciis volumus quod privilegia eorum obtineant prout fieri debeat robur firmitatis.¹

¹ Cfr. amb els capítols 87 i 88 del *Recognoverunt proceres*.

II. *De collectoribus tallie.* — Item, aliud capitulum concedimus isto modo quod omnes illi qui electi fuerint ad colligendum collectas vel tallias que fient in civitate predicta compellantur per officiales nostros ad colligendum ipsas collectas et tallias dum modo satisfiat eis competenter ad cognicionem illorum qui ipsos elegerint in collectores, nisi aliquam justam excusacionem hostenderint propter quam predictis collectis interesse non possint. Nolumus tamen quod propter eleccionem predictam aliquis de non solvendo partem suam in predictis collectis et serviciis juxta facultates bonorum suorum valeat se tueri.

III. *De eodem.* — Item aliud capitulum concedimus quod collectores collectarum et talliarum predictarum teneantur semel in anno tantum reddere racionem et comptum de ipsis collectis et tallis que colligent et recipient illis qui per universitatem civitatis predictae electi fuerint ad audiendum comptum supradictum. Preterea postquam comptum suum justificaverint, volumus quod ex inde racione ipsius compoti modo aliquo non vexentur.

IV. *De eodem.* — Item aliud capitulum concedimus isto modo quod quilibet collectorum predictorum cum electus fuerit teneatur jurare quod bene et legaliter se habeat in colligendis collectis et tallis supradictis et ad utilitatem civitatis predictae.

V. *De bannis.* — Item aliud capitulum concedimus isto modo quod bana ponantur et constituentur in civitate Gerunde prout antiquitus est fieri consuetum.

VI. *De exercitu equitatis.* — Item aliud capitulum concedimus isto modo quod quocienscumque exercitus opportuerit exire a civitate Gerunde qualibet racione quod non agraventur amplius pauperes quam divites sed omnes comuniter teneantur ire in exercitibus supradictis.

VII. *De eodem.* — Item aliud capitulum concedimus isto modo quod nullus officialis noster recipiat aliquod servicium ab aliquo vel aliquibus pro enfranquimento exercitus, sed quod omnes in propriis personis teneantur ire in exercitibus supradictis nisi justam excusacionem habuerint remanendi.

VIII. *De precio morabatini.* — Item aliud capitulum concedimus isto modo quod cives et habitatores Gerunde non teneantur solvere pro morabatino censuali nisi cot Barchinone quod erat precium auri unius morabetini fini.

IX. *De nundinis.* — Item aliud copitulum concedimus isto modo quod nundine civitatis Gerunde incipiant in festo sancti Martini et durent duodecim diebus et quod omnis homo possit vendere quoscumque pannos voluerit a tall in quocumque loco voluerit civitatis dum nundine duraverint antedictae.

X. *De consuetudinibus.* — Item aliud capitulum concedimus isto modo quod cives Gerunde utantur et uti possint Usaticis Barchinone et consuetudinibus ab bonis usibus que in civitate predicta habere consueverunt.

XI. *De injuriis.* — Item aliud capitulum concedimus isto modo quod super verbis iniuriosis que dicta fuerint per aliquos in civitate predicta observetur usaticus Barchinone et prout antiquitus est fieri consuetum.

XII. *De muneribus.* — Item aliud capitulum concedimus isto modo quod omnes homines habitantes in civitate predicta vel eius terminis qui emerint possessiones vel aliquas alias res infra terminos hostagii civitatis predictae qui non sint de tallia civium predictorum teneantur solvere et solvant pro eisdem partem suam in talliis et collectis quas universitas dicte civitatis solvere contingat nisi privilegio vel alia justa causa valeant se tueri.

XIII. *De operis novi annunciatione.* — Item aliud capitulum concedimus isto modo quod super denunciacione novi operis quod si ille qui operam fecerit juraverit quod putat operari ad suum directum et firmaverit ad noticiam sui iudices quod delent ipsum opus si apareret injustum spacium, trium mensium super hoc minime volumus observari.

XIV. *De accusationibus et inquisitionibus.* — Item aliud capitulum concedimus isto modo quod inquisicio non possit fieri contra aliquem vel aliquos civitatis predictae nisi prout temporibus retroactis fieri consuevit et prout de jure fieri debet.

XV. *De questionibus.* — Item aliud capitulum concedimus isto modo quod nullus civis Gerunde ponatur in questionibus vel tormentis nisi secundum usaticum Barchinone et secundum quod antiquitus est fieri consuetum.

XVI. *De judeis.* — Item aliud capitulum concedimus isto modo quod a die mercurii ante festum Pasce Resurreccionis Domini usque in crastinum ejusdem festivitatis nullus judeus sit ausus exire extra callum dum modo per christianis ipsis judeis illicita non fiant.

XVII. *De foro competentis.* — Item aliud capitulum concedimus isto modo quod nullus judeus possit compellere christianum ad firmandum vel causidicandum in ejus posse pro honoribus vel possessionibus quos teneat pro eodem, sed christianus teneatur firmare in posse nostro vel nostri officialis.

XVIII. *De operibus publicis.* — Item aliud capitulum concedimus isto modo quod judei Gerunde teneantur mittere et ponere medietatem in operibus que fient ad tuicionem civitatis Gerunde prout antiquitus est fieri consuetum.

XIX. *De bovatico.* — Item aliud capitulum concedimus isto modo quod observetur civibus Gerunde capitulum concessum in privilegio generali curie Barchinone super facto bovatici ut in ipso plenius continetur.²

XX. *De juratis.* — Item aliud capitulum concedimus isto modo quod sex probi homines civitatis predictae eligantur quolibet anno pro gubernanda ipsa

² Vegeu capitol v de les Corts catalanes de 1283 (*Cortes de Catalunya*, publicades per la R. Acadèmia de la Història, tom. I, p. 143).

civitate de quibus sint duo manus majoris et alii duo mediocris et alii duo minoris; et omnes teneantur prestare sacramentum in posse nostri bajuli de habendo se bene et legaliter circa gubernacionem et ordinacionem civitatis.

XXI. *Ne aliqui clerici officia regia exerçant.* — Item aliud capitulum concedimus isto modo quod nullus coronatus seu portans habitum clericale teneat officium pro nobis.

Predictas quidem statuta et ordinationes ad suplicacionem universitatis predictae in civitate Gerundense constitutorum concedimus, fecimus et volumus perpetuo inviolabiliter observari. Mandantes vicariis, curiis, bajulis et universis officialibus nostris presentibus et futuris quod predictas concessiones, statuta et ordinationes observent et faciant inviolabiliter observari. Acta fuerunt hec in civitate Gerunde supradicta octavo kalendas februarii anno Domini millesimo CC. LXXX. tercio.

Signum (*signe reial*) Petri, Dei gratia Aragonum et Sicilie regis. Signum (*signe*) infantis Alfonsi, illustris regis Aragonum primogeniti, qui hec laudamus et firmamus; appositum hic per manum Petri Marchesii, scriptoris nostri, loco, die et anno prefixis et nichilominus huic instrumento sigillum nostrum apponi fecimus per eundem.

Testes sunt: Guillelmus, vicecomes Castrinovi; Petrus Arnaldi de Botenach; Arnaldus de Curçavino; Bernardus de Perataillada; Poncius de Sancta Pace; Bernardus Hugonis de Cabrenz; G. de Sancto Vincencio.

Signum (*sig man.*) Petri de Bonastre, predicti domini regis scriptoris, qui mandato ejusdem hec scribi fecit et clausit, cum litteris rasis et emendatis in linea VII.^a ubi dicitur: «valebit», loco, die et anno prefixis.

(Original en pergami a l'Arxiu municipal de Girona; còpies en el *Llibre verd* de la dita ciutat en el *Registre 47*, fol. 65, a l'A. de la C. d'A., i en el *Còdex 5* del mateix Arxiu.)

IX

Noverint universi quod nos Alfonsus [Dei gratia rex Aragonum, Majoricarum et Valencie ac comes Barchinone], attendentes quod vos fideles nostri prohi homines et cives Gerunde multa dampna passi estis tempore preterito propter guerram Gallicorum, concedimus vobis universis et probis hominibus et civibus Gerunde predictis quod omnes homines undecumque venientes et aportantes bladum et alia victualia seu merces apud Gerundam sint salvi et securi in veniendo, stando et redeundo ad dictum locum cum omnibus predictis, ipsis facientibus querelantibus justicie complementum. Mandantes vicariis, bajulis et

universis aliis officialibus nostris et subditis quod hanc concessionem nostram firmam habeant et observent et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant. Datum [Gerunde, XIII kalendas aprilis, anno Domini M° CC° LXXXV°].

(Registre 64, f. 24 a l'A. C. d'A.)

X

§ I. De jure emphyteotico

Noverint universi, quod nos Alfonsus, Dei gratia rex Aragonum, Majoricarum et Valencie ac comes Barchinone. Attendentes quod vos fideles et probi homines nostri et cives Gerunde plurima dampna passi estis tempore preterito propter guerram gallicorum; idcirco concedimus vobis et successoribus vestris perpetuo quod nullus de civitate Gerunde teneatur dare vel solvere pro tercio vel foriscapio nisi decem solidos pro centum solidos et ad aliam rationem secundum magis et minus de honoribus vestris qui pro nobis teneantur.

§ II. De foro competenti

Item laudamus, concedimus et confirmamus vobis et vestris perpetuo quod omnis homo extraneus cuicumque jurisdictionis sit qui debebit aliquid alicui de Gerunda vel delinquerit in vicaria Gerunde vel raubaverit aliquos homines de Gerunda teneatur inde facere jus in Gerunda in quantum de jure fuerit faciendum. Hanc autem concessionem vobis et vestris facimus perpetuo nos et nostros sicut melius dici et intelligi potest ad nostrum vestrorumque salvamentum et bonum intellectum. Mandantes vicariis, bajulis et universis aliis officialibus nostris et subditis quod hanc concessionem nostram firmam habeant et observent et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant.

Datum Gerunde XIII° kalendas aprilis, anno Domini M° CC° octuagesimo v°.

Signum (*signe reial*) Alfonsi, Dei gratia regis Aragonum, Majoricarum et Valencie ac comitis Barchinone.

Testes sunt: R. Fulchonis, vicecomes Cardone; Arnaldus Rogerii, comes Pallariensis; Poncius Hugonis, comes Impuriarum; R. de Angularia; G. R. de Josa.

Signum (*sign. man.*) Petri Marchesii, notarii dicti domini regis, qui mandato ejusdem hec scribi fecit et clausit, loco die et anno prefixis.

(Registre 64, f. 24 v., a l'A. de la C. d'A.

i Còdex 5, f. 216 v. al mateix Arxiu.)

XI

Noverint universi, quod cum nos Alfonsus, Dei gratia rex Aragonum, Majoricarum et Valencie ac comes Barchinone, in generali cuaria Montissoni revocaverimus omnia privilegia per nos concessa secundum ordinationem curie supradicte³ et concessissemus universitati Gerunde quod de vendicionibus et empcionibus quas facerent de domibus, honoribus et possessionibus que pro nobis tenentur non tenerentur dare pro tercio nisi decem solidos pro centum, et ad dictam rationem secundum majus et minus, prout in privilegio quod inde habent continetur.⁴ Nos Alfonsus, Dei gratia rex predictus, propter dampna que sustinuerunt et sustinent ratione presentis guerre et ob necessitatem magnam quam habent, habita deliberatione cum consilio nostro, dicte universitati et universis hominibus ejusdem confirmamus privilegium supradictum ac illud concedimus de presenti in perpetuum irrevocabiliter observandum, prout in privilegio quod jam inde habent latius continetur. Mandantes per presentes universis officialibus et subditis nostris quod dicte universitati et hominibus ejusdem observent dictum privilegium et contentum in eodem, et observari faciant inviolabiliter, et not contraveniant aliqua ratione. Datum Ilerde XII° kalendas decembris anno Domini M^o CC^o LXXX° nono.

(*Llibre verd de Girona*, f. 11.)

XII

In nomine Domini. Sit omnibus manifestum quod nos Jacobus Dei gratia rex Aragonum etc. Attendentes et in veritate recognoscentes vobis Berengario Renaldi jurisperito et Bernardo de Balneolis civibus Gerunde procuratoribus et sindicis universitatis civitatis Gerunde, presentibus, ac vobis Martino de Cigiaro, Berengario Renaldi predicto, Jacobo de Belloch, Petro Marchoni, Francisco de Sancto Felice et Petro Bertran, juratis civitatis predicte hoc anno, recipientibus nomine dicte civitatis Gerunde et universitatis ipsius et singulorum ejusdem et omnibus civibus ac habitatoribus ejusdem civitatis et suburbiorum ipsius et singulis ejusdem absentibus, quod tempore regiminis excellentissimi domini regis Petri, felicis recordationis patris nostris et tempore regiminis illustrissimi domini regis Alfonsi bone memorie fratris nostri, nec non et tempore nostri regiminis, vos et antecessores vestri in guerris et aliis factis dictorum

³ Vegeu capítol 37 de les Constitucions de les Corts de Montçó de 1289, publicades a la *Revista Jurídica de Catalunya*, número de maig-juny de 1928, p. 269.

⁴ Vegeu aquí mateix el document anterior, de n.º x.

patris et fratris nostrorum et nostris maximas expensas et missiones fecistis et plures labores et dampna sustinuistis, ita quod plures de patribus, filiis, fratribus, consanguineis et amicis vestris mortem et alia pericula incurrerunt. Attendentes etiam specialiter et signanter quod occasione guerre que fuit inter regem Francie ex una parte et dictum patrem nostrum ex altera fuit dicta civitas Gerunda obsessa et in magna parte dissipata, combusta et diruta, et quod cives et habitatores ejusdem depauperati fuerunt et bonorum ac rerum suarum ammissionem et alia dampna quamplurina et multi ex ipsis mortem subierunt. Attendentes etiam quod vos et antecessores vestri erga dominationem nostram ac antecessorum nostrorum in obsidione predicta fideliter vos habuistis ut fideles et naturales nostri et quod nobis et ipsis antecessoribus nostris plura alia grata et laudabilia servicia et auxilia fecistis et exhibuistis. Considerantes vos dictos fideles nostros cives et habitatores Gerunde esse dignos immunitatibus, gratiis et privilegiis infrascriptis nosque teneri vobis ad concedendas immunitates, gratias et privilegia infrascriptas. Ideo, gratis et ex certa scientia, proprio motu et mera liberalitate et in remuneratione omnium predictorum et ex causis superius expressis et etiam pluribus aliis in presenti iustrumento non comprehensis, per nos et omnes heredes et successores nostros, singulares scilicet et universales, enfranquimus et liberos et immunes facimus et esse volumus in perpetuum vos dictos procuratores et syndicos ac juratos recipientes nomine vestro et dicte civitatis Gerunde et universitatis ipsius et probos homines ac totam universitatem ipsius civitatis Gerunde et omnes et singulos cives et habitatores in eadem civitate et suburbiis ejusdem, presentes scilicet et futuros, et omnia etiam bona vestra et dicte civitatis seu universitatis ejusdem et civium et habitatorum ipsius et singulorum ejusdem, tam habita quam habenda, ab omnibus et singulis questiis, toltis, forciis et etiam ab omnibus et singulis pecuniariis serviciis, mutuis, prestitis et ademprivis forciatis; et etiam ab omni lezda, pedagio, mensuratico, usatico et penso, portatico et ab omni exactione regali et vicinali quas et que in casibus tam a jure concessis quam non concessis nos et heredes et successores nostri a vobis et universitate predicta et civibus et habitatoribus in ipsa civitate et ejus suburbiis et singulis ejusdem presentibus et futuris exigere, demandare seu habere possemus et ab omni etiam subsidio quod pro premissis vel aliquo premissorum aut eorum occasione nos et ipsi heredes et successores nostri habere deberemus vel vellemus. Ita quod vos et universitas civitatis predictae et cives et habitatores ejusdem in suburbiorum ipsius, presentes et futuri, nunquam teneamini nobis vel heredibus aut successoribus nostris dare, facere vel prestare predictae vel aliqua de predictis, immo a predictis omnibus et singulis vos et cives et universitatem civitatis predictae et habitatores in ipsa civitate et ejus suburbiis et singulos ejusdem,

presentes scilicet et futuros, franchos, liberos et immunes facimus et esse volumus et concedimus in eternum sic quod nos vel heredes aut successores nostri aut quivis alius nomine vestro non possimus predicta vel aliqua de predictis infringere, revocare vel in aliquo contravenire. Sitis etiam franchi, liberi et immunes perpetuo de omni lezda, pedagio, mensuratico, usatico, portatico et penso de omnibus rebus et bonis vestris per totam terram et dominacionem nostram, videlicet per regna Aragonum et Valencie, ac Cathaloniam totam, et successorum nostrorum, tam per terram quam per mare, quam etiam per aquam dulcem. Nos enim predictam franquitatem, libertatem et immunitatem, ex certa sciencia, facimus et concedimus per nos et per omnes heredes et successores nostros singulares et universales vobis dictis sindicis et juratis et civibus ac universitati predictae civitatis Gerunde et omnibus habitatoribus in eadem civitatem et ejus suburbiis et singulis ejusdem presentibus et futuris in perpetuum, pure, libere et absolute et sine omni condicione et retencione et sicut melius dici et intelligi potest ad salvamentum et bonum intellectum vestrum et dicte civitatis et civium ac universitatis ipsius civitatis et habitatorum ejusdem et ejus suburbiorum et singulorum ipsius, presentium et futurorum. Promittentes insuper vobis dictis procuratoribus et sindicis presentibus et subscripto notario, tanquam publice persone a nobis supradicta et infrascripta et omnia et singula legitime stipulanti et recipienti pro dictis juratis et pro omnibus civibus et universitate civitatis predictae et habitatoribus ejusdem ac ejus suburbiorum et singulis ipsius presentibus et futuris et pro omnibus aliis et singulis quorum interest vel potest aut poterit interesse, quod contra predicta vel aliqua de predictis nos vel heredes ac successores nostri nunquam veniemus per nos vel per interpositam personam aliquo jure, causa vel ratione, immo ea omnia tenebimus et observabimus inviolabiliter et ab aliis teneri et observari faciemus. Renunciantes insuper, certificate de jure nostro, gratis et ex certa sciencia, omni juri, consuetudini, usui et aliis quibuscumque per que contra premissa vel aliquod premissorum contravenire possemus. Mandantes vicario et bajulo Gerunde et loca tenentibus eorundem quicumque pro tempore fuerint et omnibus lezdariis, pedagogariis quorumcumque locorum nostrorum, videlicet regnorum Aragonum, Valencie et comitatus Barchinone, nec non et omnibus aliis et singulis officialibus et subditis nostris presentibus et futuris, quod predictam franquitatem, libertatem et immunitatem et omnia alia et singula supradicta teneant et observent et quod contra predicta vel aliqua de predictis nunquam veniant nec aliquem seu aliquos contravenire permittant aliqua ratione; immo, si aliquod mandatum seu mandata contraria predictis fierent per nos vel heredes seu successores nostros verbis aut litteris seu cartis vel alio modo, nolumus ipsum mandatum seu mandata teneri vel in aliquo observari,

immo ipsa mandata sint ipso jure cassa, vana et irrita et absque ullo valore et pro nobis non factis penitus habeantur. In cujus rei testimonium et robur perpetue firmitatis huic nostro privilegio bullam nostram plumbeam jussimus apponendam. Datum Barchinone octavo kalendas junii anno Domini m° ccc° xv°.

Signum (*signe reial*) Jacobi, Dei gratia regis Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice comitisque Barchinone.

Testes sunt: infantis Alfonsus, comes Urgelli et vicecomes Agerensis; Pontius, episcopus Barchinone; Maugaulinus, comes Impuriarum; Dalmacius, vicecomes de Ruppebertino; Berengarius de Argilageriis, archidiaconus in ecclesie Urgellensis; Petrus de Queralto; Guillelmo de Angularia; Dalmacius de Pontonibus, vicecancellarius dicti domini regis.

Fuit clausum per Bernardum de Serradello, scriptorem dicti domini regis.

(*Registre 211, f. 205.*)

XIII

Nos Jacobus [Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice et comes Barchinone], volentes circa ea que ad comodum et utilitatem civitatis Gerunde redundare et cedere generaliter videantur opere et operam, ut ad regalem preheminentiam congruit, exhibere; ad humilem supplicationem pro parte universitatis civitatis Gerunde nobis factam, damus et concedimus juratis et consiliariis ac toti universitati dicte civitatis in perpetuum quod ipsi anno quolibet, tempore quo jurati et consilarii in dicta civitate eliguntur, eligant et eligere ac ordinare possint duos probos homines ex se qui circa opera publica et communia dicte civitatis veluti vias publicas, plateas, cloachas publicas et hujusmodi similia intendant et fieri ac exequi faciant auctoritate nostra quod ad utilitatem et comodum generalitatis dicte civitatis cedere videantur. Nos enim per presentes mandamus bajulo nostro civitatis predicte et alii cuicumque bajulo qui pro tempore fuerint quod exequetur et compleat et exequi et compleri faciat quicquid dictis duobus probis viris cognitum et visum fuerit pro utilitate rei publice dicte civitatis in predictis et circa predicta debere fieri et compleri. Mandamus etiam eidem et universis aliis officialibus et subditis nostris presentibus et futuris, quod predicta omnia teneant et observent et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant aliqua racione. In cujus rei testimonium presentem cartam nostram vobis fieri nostroque sigillo jussimus comuniri. Datum Barchinone, quinto kalendas junii anno Domini millesimo ccc° quinto decimo.

(*Registre 211, f. 306 v.*)

XIV

Nos Jacobus [Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice, comesque Barchinone], viso quodam privilegio per illustrissimum dominum Jacobum bone memorie regem Aragonum avum nostrum concessio civibus Gerunde tenoris qui sequitur: (*Aquí és transcrit el text del doc. v*). Ideo, ad suplicationem nobis pro parte predictorum civium Gerunde factam, cum presenti carta nostra dictum privilegium et omnia in eodem privilegio contenta laudamus, approbamus, concedimus et confirmamus civibus Gerunde predictis prout tamen ipso privilegio et contentis in eodem hactenus usi fuerunt. Mandantes per presentem cartam nostram universis et singulis officialibus nostris presentibus et futuris quod hanc confirmationem nostram firmam habeant et observent et non contraveniant nec aliquem contravenire permitant aliqua ratione. In cujus rei testimonium presentem cartam nostram fieri et nostri sigilli munimine jussimus roborari. Datum Barchinone nonas junii, anno Domini m.º CCCº xvº.

Signum (*signe reial*) Jacobi, Dei gracia regis Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comitis Barchinone.

Testes sunt: infans Alfonsus, comes Urgelli et vicecomes Agerencis; Ugo de Mataplana, comes Pallariensis; Guillelmus de Angularia; Berengarius de Scintillis.

Fuit clausum per Bernardum de Serradello, scriptorem dicti domini regis. —Bernardus de Serradello, mandato regio facto per vicecancellarium.

(*Registre 211, f. 307.*)

XV

Alfonsus [Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comes Barchinone], fidelibus suis vicario Gerunde et Bisulduni ac bajulo civitatis Gerunde. Salutem et dileccionem. Ex petitione nobis exhibita per partem universitatis civitatis predicte fuit nobis humiliter demonstratum quod nonnulli habitatores dicte civitatis ac jurediccionis vobis commisse opressi nimia paupertate et penuria se aliquibus judeis obligarunt in quibusdam peccunie quantitatibus quas ab eis recepisse dicuntur cum publicis instrumentis et obligationibus eis factis in posse curiarum vestrarum sub pena tercii et alias ut eos capi facerent in personis, et quod vos ad instanciam ipsorum judeorum intenditis capere debitores predictos ratione obligationum predictarum factarum sub pena tercii, ut est dictum; propter quod fuit nobis humiliter supplicatum ut super eo dignare-

mur eis de oportuno remedio providere. Ideoque supplicatione ipsa admissa vobis et utrique vestrum dicimus et mandamus quatenus dictus debitores seu fidejussores pro eis obligatos ad instanciam dictorum judeorum seu alias ratione obligationem predictarum eisdem creditoribus factarum in personis nullatenus capiatis; set alias ad requisitionem ipsorum creditorum, si conquesti de ipsis fuerint super solvendis ipsis creditoribus debitis in quibus eis enim dictis instrumentis vel obligationibus teneantur, distringatis bona ipsorum ad solvendum ipsa debita vel ad faciendam breviter et de plano justicie complementum. Datum Barchinone XIII° kalendas februarii anno Domini M^o CCC^o XX° septimo.

Bernardus de Vallo, mandato inde facto per dominum cancellarium.

(*Registre 429, f. 91.*)

XVI

De probacionibus faciendis in civitate Gerunde de usibus et consuetudinibus Barchinone

Nos Alfonsus, etc. Attendentes pro parte ipsorum juratorum et proborum hominum civitatis Gerunde fuisse a nobis supliciter postulatum quod cum civitas supradicta habeat privilegium quod habitatores ipsius utantur et uti possint consuetudinibus et usaticis civitatis Barchinone quibus utuntur cives et habitatores ipsius, et multociens cum per officiales nostros civitatis Gerunde predicte consuetudines seu usus predicte civitatis Barchinone causa eminenti alleguantur et revocantur cujusdam super hoc probaciones requirantur, dignaremur ad ipsum repellendum dubium congruum remedium impartiri; ideo, ad supplicationem juratorum et proborum hominum predictorum volumus et concedimus de cetero observandum quod quandocumque et quocienscumque alleguabitur aliqua consuetudo sive usancia in civitate Barchinone predicte et ipsa consuetudo et usancia in dubium revocabitur per dictos officiales nostros vel cives et habitatores civitatis Gerunde predicte, exhibicio solum littere testimonialis consiliariorum civitatis Barchinone predicte super ipsis consuetudinibus et usanciis probandis faciat plenam fidem, cum illam sufficere decreverimus et velimus. Mandantes per presentem cartam nostram vicario et bajulo Gerunde aliisque officialibus nostris presentibus et futuris quod predicta firma habeant et observent et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant. In cujus rei testimonium presentem cartam fieri et nostro sigillo pendenti jussimus communiri. Data in Monte-albo xv kalendas julii anno Domini M^o CCC^o tricesimo tercio. Provisa.

(*Còdex 5, f. 211 v., a l'A. de la C. d'A.*)

XVII

Quod pro penis fiscalibus et bannis quis non capiatur

Petrus, Dei gratia rex [Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice comesque Barchinone], dilectis et fidelibus [oficialibus] nostris intra Gerundensis diocessi constitutis vel eorum locatenentibus, salutem et dileccionem. Pro parte hominum diocesis memorate clamosa insinuacione nobis facta percepimus quod vos, non contenti quod homines ipsi habeant et possideant bona ad que de infrascriptis casibus possent per vos recursum haberi, pro penis et bannis et aliis debitis fiscalibus quibuscumque ac fisco nostro spectantibus, captos eosdem homines in personis, nolentes eos fidejussorie dare cautioni, recusatis defensionibus audire nisi in captione ac si criminosi existerent, [quibus] teneantur in eorum damnum non modicum et in injuriam manifestam. Quarum supplicato in nobis pro parte hominum predictorum, vobis et singulis dicimus et mandamus expresse quatenus a similibus gravaminibus a cetero abstineatis, nec homines supradictos pro predictis ex quo bona habeant in quibus distringi valeant aliquatenus molestetis contra debitum rationis; taliter vos habendo in hiis quod homines memorati iterato coram nobis ista de causa non habeant materiam conquerendi. Datum Daroche, nonas septembris anno a Nativitate Domini M^o CCC^o XXXVII°.

(*Manuscrit 32 de la Biblioteca del Col·legi d'Advocats de Barcelona, f. 74*).

XVIII

Nos Petrus [Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie]. Attendentes, sicut propositum extitit coram nobis pro parte juratorum et proborum hominum civitates Gerunde, quod ex generali congregatione et nimia multitudine gencium que annis singulis in civitate predicta super eleccione juratorum in festo Circuncissionis Domini fieri consuevit orta fuerunt pluries inter potentiores civitatis Gerunde rancores et odia atque parata fuerunt subsequi scandala graviora non possent ad invicem in eleccione jamdicta propter multitudinem concordare. Considerantes etiam nobis fuisse humiliter supplicatum pro parte juratorum et proborum hominum jamdictorum ut pro vitandis hujusmodi odiis, rancoribus et discordiis dignaremur super eis salubre remedium adhibere. Ideo eorum supplicacioni volentes de solita magestatis nostre clemencia providere, tenore presencium dictis juratis, tam presentibus quam futuris, concedimus gratiose quod ipsi jurati, quicumque fuerint, eligant et eligere possint in fine ipso-

rum regiminis annis singulis dicto festo octuaginta personas dicte civitatis magis discretas quas ibi poterint designare que in omnibus universitatem civitatis ejusdem faciant ac etiam representent et alias pro quibuscumque negotiis dicte civitatis non expediat totam universitatem eandem prout antea congregare; sed quod ipse octuaginta persone universitatem ut premititur facientes possint ea facere que omnes de dicta civitate facerent congregati. Et tam ipse octuaginta persone quam dicti jurati teneantur, videlicet ipsi jurati, in electione ipsorum, jurare ad sancta quator Dei Evangelia bene et legaliter se habere secundum eorum bonam conscienciam in dicta electione ad utilitatem dicte universitatis et generalis ipsius; et dicte octuaginta persone que per dictos juratos electe fuerint, ut prefertur, jurare similiter teneantur se habere legaliter atque bene in consulendo, tractandis, procurandis et faciendis ad utilitatem dicte civitatis negocia civitatis predicte et quod contraria quantum in eis fuerint pro viribus evitabunt. Nos enim quidquid ipse octuaginta persone procuraverint, tractaverint atque fecerint firma et valida esse volumus et decernimus ac si per totam universitatem generaliter esset factum. Et presentem concessionem valere volumus et tenere dum de nostra voluntate processerit, et non ultra. Mandantes per presentem cartam nostram universis et singulis officialibus et subditis nostris presentibus et futuris quod dum de nostra voluntate processerit predicta teneant et observent et non contraveniant quavis causa. In cujus rei testimonium presentem cartam nostram fieri jussimus nostro sigillo appendicio comunitam. Datum Perpiniiani, idus marcii anno Domini M^o CCC^o XL° quarto. Hugo, cancellarius.

(*Registre 877, f. 105.*)

XIX

Nos Petrus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie. Attendentes quod fraudes et dolos comitencium temeritas prebet audaciam ceteris delinquendi; ideo, ad supplicacionem humilem nobis factam per nuncios civitatis Gerunde, cum presenti carta nostra, ex certa sciencia statuimus quod nullus de cetero cujuscumque status aut condicionis existat audeat aut presumat sub pena amissionis capitis contrahere matrimonium cum aliqua domicella seu filia alicujus ex civibus seu civitatis habitatoribus antedicte secrete et absque sciencia et voluntate patris, si patrem habuerit, vel matris si patrem non habeat, vel ubi patrem non habeat neque matrem duorum ex propinquieribus amicorum vel illius aut illorum in cujus tamen seu quorum posse et gubernatione morari fuerit deputata. Preterea hujusmodi domicella que processerit ad tale matrimonium con-

trahendum, si patrem habeat et genitricem vel alterum ipsorum, ipso facto hereditate et legitima paterna et materna penitus sit privata. Si vero patrem vel matrem non habuerit, bonis omnibus que habuerit et ei pervenerint a parentibus sit privata, que ipso facto sint suis fratribus et sororibus adquisita. Et si fratres vel sorores eam contingerit non habere, bonorum ipsorum medietas sit fisco regio confiscata, reliqua autem medietas pauperibus hospitalis dicte civitatis penitus adquiratur. Et quia sepius tales actus per domesticos fieri procurantur, volumus quod si quis vel si qua ex domesticis, mercenariis vel aliis non domesticis aliquam ex dictis domicellabus induxerit ad talem matrimonium contrahendum vel ad id prestiterit opem, consilium vel favorem, pena amissionis lingue absque remedio aliquo puniatur. Mandantes [per] presentem cartam nostram bajulo Gerunde ceterisque officialibus nostris presentibus et futuris vel eorum locatenentibus ad quos presentes pervenerint quod hunc nostrum statutum, dum de nostra voluntate processerit tantummodo duraturum teneant firmiter et observent et contra non veniant seu aliquem contravenire permittant aliqua ratione. In cujus rei testimonium presentem fieri jussimus nostro sigillo appendenti comunitam. Datum Perpiniani tercio decimo kalendas junii anno Domini M° CCC° XXXV. — A. vicecancellarius.

(*Ms. d'A. Vicents, avui al Col·legi d'Advocats de Barcelona, f. 206*).

XX

*Quod de cetero eligantur tres prohi homines civitatis Gerunde
pro officio Mostaçaffie ejusdem civitatis*

Noverint universi quod nos Petrus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, animadvertentes qualiter regali plurimum competit dignitati circa ea que publicam utilitatem respicere dinoscuntur auctoritatem suam regiam prestare pariter et assensum, hinc est quod precum pro parte juratorum et proborum hominum universitatis civitatis Gerunde nobis fuerit instantissime supplicatum ut pro bono statu dicte civitatis ac habitatorum ejusdem concedere dignemur quod officium Mostaçaffie sit de cetero in civitate jamdicta; ea propter nos conspicientes quod hujusmodi officium utilitatem comunem respicit evidenter, tenore presentis carte nostre perpetuo valiture nomine nostro proprio et tanquam pater et legitimus amministrator incliti infantis Johannis karissimi nostri primogeniti ducis Gerunde, concedimus juratis, probis hominibus ac universitati dicte civitatis Gerunde quod amodo in civitate ipsa sit Mostaçaffus qui dictum Mostaçaffie officium teneat atque regat sub modo et forma inferius

comprehensis quique eligatur de presenti et ex tunc de cetero anno quolibet in festo Circuncisionis Domini sub hac forma: videlicet quod per juratos dicte civitatis eligantur tres homines ejusdem civitatis ad officium antedictum, nomine quorum sic electorum inscriptis, nobis, si presentes fuerimus in civitate ipsa, alias nostro bajulo Cathalonie generali vel ejus locumtenenti in civitate ipsa, presententur per juratos civitatis jamdicte nosque, seu dictus bajulus generalis nobis inde absentibus, vel ejus locumtenens, unum ex ipsis tribus eligamus et eligere teneamur ad officium ipsum ac etiam nominare. Statuentes ac etiam ordinantes quod dictus mostaçaffus cum electus et nominatus fuerit ut preferatur sit ipso anno Mostaçaffus et teneat penes se originalia ponderum et mensurarum, tam panis, vini, olei, pannorum et aliorum omnium que venduntur ac vendi consueverunt sub penso, pondere vel mensura. Quodque quilibet mostaçaffus in principio administracionis ejusdem officii faciat preconitzari per preconem publicum in locis dicte civitatis in quibus preconitzaciones fieri sunt solite quod quicumque, homo vel mulier, qui aliqua emat vel vendat ad pondus, pensum sive mensuram teneatur, sub certa pena arbitrio dictorum juratorum apponenda et infra certos dies, portare vel mittere pensum pondus vel mensuram eidem almustaçaffo ut cum dictis originalibus comprobentur et ad rectitudinem reducantur ob hoc ut omnes fraudis et doli materia evicetur. Qui quidem mostaçaffus in fine sui officii subsequenti sucesori in officio suo predicta originalia tradere teneatur. Dictus vero mostaçaffus sine vicario, bajulo et alio officiali nostro auctoritate proprii sui officii recognoscat et possit recognoscere et judicare pro veris aut falsis pensa, pondera et mensuras et delinquentes punire vel eis facere gratiam usque ad decem solidos barchinonensium tantum, et infra et etiam ultra decem solidos cum et de consilio bajuli Gerunde prout officio uniuscujusque ipsorum hoc competat juxta tamen formam statutorum bannorum ordinatorum vel ordinandorum per juratos dicte civitatis pene tantum delinquentium sub prescripta vel infrascripta forma adquisite vel acquirende deductis tamen prius expensis pro inde fiendis dividantur hoc modo videlicet quod tertia pars curie nostre, tercio vero universitati civitatis predictae et tertia dicto mostaçaffo pro suo salario et labore factis tribus equis partibus adquirantur; addicientes quod dicta universitas terciam partem sibi, ut premititur, adquisitam tam in operibus publicis et aliis rebus communibus committere teneatur. Dictus etiam mostaçaffus habeat seu teneat et habere seu tenere debeat unum vel duos sagiones qui sibi assistant continue vel ille qui ponderabit pro eodem; et illud quod sagionibus ipsis vel alteri eorum per ipsum mostaçaffum in execucione ipsius officii mandatum fuerit exequantur. Teneatur etiam idem mostaçaffus in fine anni quo dictum dimittet officium reddere rationem et comptum bajulo nostro Gerunde vel ejus locum

tenenti, presentibus juratis dicte civitatis vel illis quos ipsi ad hoc duxerint ordinandos vel deputandos, de administratione et hiis que receperit et expendiderit de emolumentis ac proventibus officii memorati; dictus etiam mostaçaffus si occurrerit dubitum de aliquibus rebus an sint male comixte, intemerate vel false de et cum consilio juratorum predicte civitatis cognoscat et determinet supradicta secundum ordinationem seu statuta que per dictos juratos edita fuerint super eis et faciat prout cognitum fuerit exequitionem publice per plateas et exigat colonias sive penas et delinquentibus seu transgressoribus prout sibi visum fuerit expedire, que tamen colonie in tres partes sicut continetur superius dividantur, distribuantur ac etiam convertantur. Preterea super deffensionibus questionibus operum portaliu, fenestrarum de spileres, stillicidiorum periecum mediocrum viarum et aliorum consimilium idem mostaçaffus cognoscat et procedat summarie et de plano, non recepta in scriptis petitione vel responsione set solum rationibus partium verbo auditis et ea omnia determinet et decidat verbo tantum per se vel cum et de consilio si dubia sibi occurrerint juratorum civitatis predicte ac illorum qui preterito tempore ipsum officium convenerint, a qua quidem cognicione vel decisione nemini liceat appellare et si fuerit appellatum ipsis appellacionibus non admissis dicte cause seu questiones per dictum mostaçaffum terminentur et etiam exequantur. Nos enim nominibus predictis jamdicto mostaçaffo tenore presentis carte nostre damus et concedimus cognicionem decisionem executionem et exaccionem omnium predictorum ac etiam universorum et singulorum bannorum ordinatorum seu ordinandorum per juratos et probos homines dicte civitatis Gerunde presentes et futuros super illis videlicet rebus super quibus in civitate Barchinone banna exiguntur ac levantur per mostaçaffum ejusdem ac super eisdem omnibus et singulis eidem potestatem plenariam et liberam facultatem conferimus ut superius continetur. Per presentem autem concessionem nolumus prejudicium aliquod generari officio operariorum dicte civitatis vel privilegiis aut usibus ejusdem, quinimo ipsa officium privilegia et usus in suo volumus robore permanere, presenti concessione in aliquo non obstante. Volumus tamen et declaramus quod quicquid reperiatur ad ipsorum operariorum officium non pertinere ad dictum mostaçaffum et ejus officium pertinere noscatur quatenus tamen sub presenti concessione nostra comprehendi valeat seu includi. Statuentes nichilominus ac etiam ordinantes quod dictus mostaçaffus et sagiones qui in officio sibi assistent antequam utantur eorum officio teneantur assecurare ydonee in posse bajuli Gerunde de tenendo tabulam et alia faciendo que facere teneantur juxta constituciones celebrum Cathalonie curiarum. Mandantes per presentem cartam nostram procuratori nostro Cathalonie vicario Gerunde et Bisulduni ab bajulo civitatis ejusdem ceterisque officialibus nostris presenti-

bus et futuris quod hujusmodi concessionem nostram et omnia et singula supra contenta firma habeant et observent et ab omnibus faciant inviolabiliter observari et dictum mostaçaffum in predictis vel singulis per modum appellationis vel alias non impediunt, inquietent vel perturbent in executione sui officii circa premissa per nos superius declarata; nec de predictis que jamdicto mostaçaffo per nos committuntur se aliquatenus intromittant, nisi si et cum eorum auxilium per dictum mostaçaffum fuerint imploratum. In cujus rei testimonium presentem cartam inde fieri sigillo nostre magestatis jussimus insigniri. Datum Gerunde decima die aprilis anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo primo.—Examinavit Romeus.

Signum (*signe reial*) Petri Dei gratia regis Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comistique Barchinone, Rossilionis et Ceritanie.

Testes sunt: Berengarius Gerundensis episcopus; Bernardus de Capraria; Guillelmus Galcerandi de Rochabertino; Galcerandus de Bellopodio, majordomus; Francischus de Cerviano.

Et fuit clausum per Bartholomeum de Lauro, scriptorem domini regis.

(*Registre 1538, f. 21 v.*)

XXI

Nos Petrus, Dei gratia rex Aragonum, [Valencie, Mojoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie]. Utilitate rey publice civitatis Gerunde et civium et habitatorum ejus sicut solerciam regie celsitudinis decet intendentes, ad humilem suplicationem per juratos et probos homines dicte civitatis propterea nobis factam, tenore presentis nomine nostro proprio et tanquam pater et legitimus administrator incliti infantis Johannis, primogeniti nostri karissimi et ducis Gerunde, volumus ac etiam ordinamus quod instrumentis et possessionibus consistentibus in civitate et bajulia Gerunde et etiam in terris et possessionibus quibuscumque quas cives et habitatores Gerunde habent ubicumque in vicaria Gerunde, sint et teneantur perpetuo banderrii qui per juratos civitatis Gerunde vel majorem partem eorum eligantur et nominentur et per bajuliam Gerunde ponantur et constituentur per ipsumque bajulum juxta voluntatem dictorum juratorum tollantur et a banderie officio revocentur. Qui quidem banderrii vineas, ortos, campos, viridarias et terras alias infra civitatem et bajuliam Gerunde consistentes et etiam terras quas cives et habitatores Gerunde habent in vicaria Gerunde et fructus et expleta eorum custodiant et ab effrenata malefactorum licencia... et preservent invadentesque et dampnificantes ipsas terras, campos, vineas, fructus et expleta eorum, si et

dum eis invenerint in malefactis, si noluerint solvere banna retineant et pignora ab eis capiant et retineant et curie tradant et banna imponenda super talibus per curiam Gerunde ad ordinationem dictorum juratorum recipiant et habeant a transgressoribus quibuscumque delinquentibus in premissis. Et pro eisdem penis et bannis, dato quod malefactores invenerint vel non invenerint in malefactis, execucionem per curiam Gerunde fieri faciant sine dilatione et mora taliter quod metu penarum et bannorum invasores et raptores hujusmodi ab illicitis eorum ex testibus puniantur et laboratoribus terrarum et illis quorum dicte terre existunt hujusmodi fructus et expleta dictarum terrarum illesi penitus conserventur. Qui etiam banderii predicti pro eorum salario labore et in vigilancia quem et quam in predictis et circa predicta facient, medietatem penarum seu bannorum contra raptores, invasores et dampnificatores predictorum ad ordinationem dictorum juratorum ut predicatur imponendarum seu imponendorum habeant, aliam medietatem vicario seu bajulo Gerunde prout infra districtum eorum delictum fuerit in premissis fideliter et integritate deliberent atque tradant. Declarato tamen quod compositiones inde facere ipse banderii valeant juxta bonum arbitrium eorundem, et si dubium fuerit aliquem vel aliquos in penas seu banna hujusmodi incidisse vel non, iudex ordinarius Gerunde habeat cognicionem super hoc quam summarie et sine scriptis faciat de presenti, appellacione cujuscumque super hoc non admissa; et possint dicti banderii alia facere et exercere que banderii seu custodes talium sunt facere assueti, ipsi vero banderii prout est assuetum in inicio eorum officii jurent et se et bona sua obligent in posse curie Gerunde de habendo se bene et legaliter in eorum officio banderie. Volentes quod si carnicerii Gerunde ratione cujusdam concessionis per nos eis facte cum carta nostra data Barchinone actavo kalendas Junii anno Domini millesimo trecentesimo tricesimo nono inmicendo sua bestiarum in locis cultis absque incursu pene dum satisfaciant malefacta se opponere et contradicere ad predicta voluerint, bajulus Gerunde vocatis juratis et carniceriis dicte civitatis vel majori parte eorum justiciam faciat super hoc juratis et carniceriis supradictis summarie simpliciter et de plano, maliciis et diffugiis retrojectis. Dicto vero banderii de habitis et receptis per eos de et pro bannis et penis predictis anno quolibet compotum reddant et de dicta medietate satisfaciant vicario et bajulo memoratis prout ad levatam et collectam eorum pro eorum officiis pertinebit. Mandantes per presentem procuratori Cathalonie et bajulo Cathalonie generali et vicario et bajulo ac iudici ordinario Gerunde ceterisque officialibus nostris et dicti incliti infantis presentibus et futuris quatenus concessionem provisionemque hujusmodi firmam habeant perpetuo et observent et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant aliqua ratione. Per predicta autem vel aliquod predictorum privilegio Almolta-

caffie per nos noviter dicte civitati et civibus et habitatoribus ejus concesso vel aliis ipsius civitatis privilegiis nolumus preiudicium irrogari; immo ipsa privilegia volumus in suo robore et valore permanere. In cujus rey testimonium presentem cartam perpetuo valituram inde fieri jussimus et sigillo nostro regio inpendenti munimine roborari. Datum Gerunde, decima die Aprilis anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo primo. — Examinavit Romeus.

(*Registre 1538, f. 23.*)

XXII

Nos Petrus, Dei gratia rex Aragonum, [Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie]. Dum ad grata servicia per vos juratos et probos homines civitatis Gerunde graciose nobis et predecessoribus nostris in nostris et nostrorum necessitatibus diversimode exhibita aciem mentis nostre vertimus et ad innatam fidelitatem quam erga nos et predecessores nostros et ad inclitum infantem Johannem, primogenitum nostrum carissimum, ducem Gerunde, sinceris mentibus habetis et etiam habuistis nostros oculos dirigimus dignum arbitramur et consonum rationi ut vos prosequamur favoribus opportunis, hinc est quod nos predictis attentis necnon volentes tollere vexaciones que per officiales nostros in exhigendis et levandis penis infrascriptis inferri consueverunt, nomine nostro et tanquam pater et legitimus amministrator dicti ducis vobis juratis et probis hominibus civitatis predictae et eidem civitati et universitati et singularibus eisdem necnon hominibus et personis bajulie et vicarie civitatis jamdicte et cuilibet eorundem presentibus et futuris concedimus presentis serie in privilegium speciale et perpetuo duraturum quod aliqui de dicta civitatis bajulia et vicaria ejusdem pro aliquibus debitis, depositis, mutuis, comandis, violariis, censualibus aut obligationibus pro quibus nunc vel in futurum sint vel fuerint in et sub quibuscumque penis alicui seu aliquibus obligati, penas ipsas universaliter vel singulares dicte civitatis bajulie et vicarie ejusdem singulariter incurrere non possint vel eam seu eas nobis vel dicto duci aut successoribus nostris vel aliis exsolvere minime teneantur vel debeant nisi in casu quo apparuerit creditorem seu creditores de ipsis debitoribus, commendatariis, venditoribus, principalibus seu fidejussoribus vel aliis obligatis, ad predicta retroquerimoniam expossuisse et de ea quantitate tantum de qua ipsa retroquerimonia exposita fuerit curie Gerundensi. Quas quidem penas universitati dicte civitatis et singularibus ipsius et bajulie et vicarie ejus ex causis premissis hujus serie relexandas ducimus ac etiam remitendas, nisi retroclama inde subsequuta fuerint ut prefertur. Mandan-

tes per hanc eandem procuratori et bajulo generali Cathalonie necnon et vicario, bajulo et procuratori fiscali Gerunde et eorum locatenentibus et aliis officialibus nostris et ducti ducis, presentibus et futuris, quatenus concessionem nostram hujusmodi firmam habeant et observent et non contraveniant vel aliquem contravenire permittant aliqua ratione. In cujus rei testimonium presentem cartam nostram sigillo magestatis nostre munimine in pendenti jussimus insigniri. Datum Gerunde decima die Aprilis anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo primo.—Examinavit Romeus.

Signum (*signe reial*) Petri, Dei gracia regis Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comistique Barchinone, Rossilionis et Ceritanie.

Testes sunt: Berengarius, Gerundensis episcopus, Bernardus de Capraria, Guillelmus Galcerandi de Rochabertino, Galcerandus de Bellopodio, majordomus, Franciscus de Cerviano.

(*Registre 1538, f. 24 v.*)

XXIII

Nos Petrus, [Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie]. Dudum circa bonum et tranquillum statum rei publice civitatis Gerunde solícite intendentes concessimus grátiose juratis et probis hominibus civitatis predicte quod dicti jurati annis singulis in festo Circuncisionis Domini possint eligere octuaginta personas civitatis ipsius magis suficientes et discretas eorum sano arbitrio que in omnibus universitatem civitatis predicte faciant ac etiam representent, sic quod pro quibuscumque negociis dicte civitatis totam ipsius universitatem congregari non oporteat ut predicatur facientes seu earum major pars juratos eligere valeant et simul cum dictis juratis alia omnia facere que omnes de dicta civitate et universitate ipsius possent agere pariter congregati, prout hec et alia in quadam carta sigillo nostro appendicio communita data Perpiniáni idus marci anno Domini millesimo CCCº quadragésimo quarto seriusius continentur. Nunc autem sindici civitatis pretacte in curia nostra presentes exposuerunt humiliter coram nobis quod electis annos quolibet in dicto festo per dicto juratos predictis octuaginta personis ad faciendam universitatem predictam eedem persone seu multociens major pars ipsarum usque ad numerum quadraginta unius negocia ipsius universitatis comunia faciunt et exercent hoc modo videlicet quod congregata majore parte predicta capiente ut pretangitur numerum quadraginta unius si major pars ipsorum ut puta viginti due persone sint in unum concordés illud habetur pro firmo ac si omnes dicte octuaginta persone seu major pars ipsarum concordarent unanimiter super eo; sed quia in dubium

revocatur an dicte quadraginta una persone possunt dici revera major pars dictarum octuaginta personarum cum ad ipsam majorem partem sint necessarie ut asseritur per nonnullos saltem due partes dictarum octuaginta personarum et ubi dicte quadraginta una persone majorem partem facerent universitatis pretacte an concordata et acta non per omnes ipsas quadraginta unam personas sed ad minus per viginti duas tanquam majorem partem earum obtinere possint roboris firmitatem. Supplicarunt nobis humiliter syndici antedicti ut super premissis dignaremur nostre intencionis propositum declarare. Qua propter nos dicte supplicationi tanquam rationi consone favorabiliter annuentes, attento quod plures ex illis qui ad faciendum dictam universitatem anno quolibet eliguntur sunt mercatores et alii qui pro suis peragendis negociis habent necessario et frequenter civitatem predictam exire in tantum quod dicte octuaginta persone seu due partes earum possent vix vel quasi nunquam aliquater congregari, reputamus etiam quodam modo impossibile dictas quadraginta unam personas in omnibus quantumcumque necessariis et utilibus semper esse concordantes, tenore presentis ex premissis inducti et quia sumus fidedignibus relatibus informati quod sic fuit et est in civitate jamdicta fieri usitatum, tollentes dubia supradicta declaramus nostram intencionem fuisse et nunc esse ac volumus et etiam providemus quod dicte quadraginta una persone sint sufficiens numerus ad majorem partem dictarum octuaginta et per consequens universitatis predictae quodque omnia et singula que eedem quadraginta una persone vel major pars ipsarum usque ad dictum numerum viginti duarum personarum fecerunt et concordarunt temporibus retrolapsis et de cetero concordabunt et facient nomine universitatis predictae valeant et tantam obtineant roboris firmitatem ac si per totam universitatem congregatam solemniter facta essent ac etiam concordata. Mandantes per hanc eandem primogenito nostro carissimo ac generali gubernatori in regnis nostris et terris ejusque vicesgerentibus necnon vicario, subvicario, bajulo et judici ordinario Gerunde ceterisque officialibus nostris et eorum locatenetibus presentibus et futuris quantumtenus declarationem et provisionem nostram hujusmodi et omnia alia et singula supradicta ad nostri beneplacitum tantum modo duratura, rata, grata et firma habeant, teneant et observent et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant aliqua ratione. In cujus rei testimonium hanc fieri et sigillo nostro appendicio jussimus comuniri. Datum in villa Montissoni duodecima die Augusti anno a Nativitate Domini M^o CCC^o LXXX° tercio, regnique nostri quadregesimo octavo. — R. cancelarius.

Dominus rex mandavit mihi Bartholomeo Sirvent. — Vidit eam dominus rex. — Idem.

(Registre 941, f. 220.)

APENDIX

1

Jacobus, Dei gratia rex Aragonum, etc. dilecto suo vicario Gerunde et Bisuldini vel ejus locutinenti in vicaria Bisulduni presenti et qui pro tempore fuerint, salutem et dilectionem. Exhibita nobis pro parte venerabilis et religiosi fratris Bernardi abbatis monasterii Balneolarum insinuatio querela continebat quod licet ipse et successores ejusdem, ex privilegio nostro illis inducto, possint in villa Balneolarum et ejus terminis tantum capere malefactores seu delinquentes qui ibi commiserint vel delinquerint et captos tenere in carceribus eorum et de eorum criminibus seu delictis inquirere cognoscere et deffinire, et si necesse fuerit eos questionibus seu tormentis supponere ipsosque punire prout facti qualitas exigit, fustigiando per villam, ponendo in costello, cruce signando intense cum ferro calido, banniendo vel relegando a villa predicta et terminis eorum vel ipsos pecuniariter puniendo seu eis etiam indulgendo, scilicet quod eis et eorum iudicibus videbitur faciendum, ita tamen quod crimina ab illis commissa non sint talia que exhigant penam mortis, destrunctionem, que nobis remitimus punienda, prout in ipso privilegio continetur; verum tamen eidem privilegio et concessioni derogando, si aliquis intra villam ipsam vel terminos ejus ex proposito et cum armis alium impetierit vel aggressus fuerit, asserendo hujusmodi aggressionem, penam legis communis qui incipit *is qui cum telo* Cod. De *sicariis* fore plectendam et casum hujusmodi comprehendere debere sub dictis casibus mortis et detrunctionis membrorum a nobis supra retentis, illum in ipsa villa capitis et de hujusmodi crimine inquisitis et cognoscitis in ipsius abbatis et ejus jurisdictionis prejuditium et gravamen, quo circa nobis humiliter supplicavit super premissis de oportuno remedio subveniri. Nos igitur severitatem et rigorem legis hujusmodi que pre contenta et attentata crimina etiam ad effectum non deducta, nec non ipsas percusiones ac vulnera, ac si mors esset inde sequuta pena capitali cohaberet equo modamine mitigantes, vobis dicimus et expresse mandamus quatenus occasione dicte legis vel criminum que lege ipsa condempnat, non capiatis, puniatis vel inquietetis aliquem delinquentem in villa Balneolarum vel terminis ejus, nec ipsa crimina reducatu seu comprehendatis sub dictis casibus a nobis retentis, nisi morte vel mutilatione membri existent punienda aut percusiones locales seu vulnera localio essent inde sequuta, in quibus casibus, preeunte justicia, procedatis specialiter in casu hujusmodi percutionum seu vulnerum, donec vi-

delicet percussi vel vulnerari localiter desuspirati fuerint jurato iudicio medicorum, alias crimina ipsa permitatis per dictum abbatem vel officiales aut iudices ejus puniri etiam in eis procedi prout eis concessimus in nostro privilegio supradicto. Datum Barchinone XII kalendas augusti, anno Domini M^o CC^o XXVI°.

(*Manuscrit 32 del Col. d'Advocats de Barcelona, f. 42.*)

2

Jacobus, etc. fideli suo bajulo Gerunde, etc. Intelleximus quod aliqui nobiles, milites, clerici et alii petunt aliquos homines stantes in Gerunda quod asserunt fore ipsorum; qua propter vobis dicimus et mandamus quatenus de illis qui per annum vel ultra fecerunt staticum seu continuam residenciam in Gerunda non inquietetis ipsos nec inquietari permittatis super predictis ad querimoniam alicujus, immo ipsos pro civibus habeatis. De aliis vero qui ab anno citra transtulerint domicilium ad dictam civitatem faciatis ipsos respondere et stare juris illis qui ipsos petent ratione predicta, juxta constitutionem per dominum regem Petrum bone memorie patrem nostrum in celebri curia Barchinone factam, cum ita sit fieri consuetum. Datum Barchinone quinto idus madii anno Domini M^o CC^o nonagesimo tertio.

(*Códex 5 de l'A. de la C. d'A., f. 216 v.*)

3

Nos Maria, Dei gratia regina Aragonum, Sicilie, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comitissa Barchinone, ducissa Athenarum et Neopatrie ac comitissa Rossilionis et Ceritanie, primogenita regni Castelle, locum tenens generalis illustrissimi domini regis viri et domini nostri charissimi, visa supplicatione oblata pro parte syndici, actoris seu procuratoris universitatum vallis et termini castri de Cornella et proceres dicte vallis, quod licet bajulus regius pro tempore dicte vallis in vim concessionum et privilegiorum regionum consueverit exercere nomine domini regis omnimodam jurisdictionem civilem et criminalem in predicta valle et ejus terminis, exceptis criminibus omnibus de quibus meretur mors aut membri mutilatio de quibus curia vicarii Gerunde cognoscit et intromittere se consuevit, verum tamen curia vicarii Gerunde seu vicarius et alii officiales dicte curie, suis terminis non contenti, non tantum in et de dictis exceptis criminibus, imo etiam de egressionibus domorum cum armis et illis qui infra dictam vallem cohadunati vel separatim ex proposito et cum armis

aliquem vel aliquos aggrediuntur asserendo aggressores hujusmodi in legem Juliam *de vi publica* et penam legis comunis *is qui cum telo* incipientem iudice et consequenter comprehendi sub dictis casibus mortis vel membri mutilationis se intromittunt et cognoscere nituntur. Visa inquam littera citatoria, propterea vicario Gerunde juratisque ac ceteris officialibus regis qui sua putaverint interesse directa, et Bernardo de Sancto Felice domicello, asserto nunc vicario dicte civitatis presentata. Visis inquam non nullis inquisitionibus per bajulum regium dicte vallis virtute cujusdam compulsorie a curia nostra emanate nobis transmissis et in processu cause presentis insertis. Visa, insuper, alterius quadam cedula per Antonium Jordani, scriptorem Gerunde, asserentem se procuratorem dicti Bernardi de Sancto Felice, domicelli, vicarii dicte civitatis Gerunda oblata, in qua schedulla dictus Antonius asserit se regentem procuratorem fiscalem curie regie Gerunde. Visa etiam procurationis sive potestate dicti, Antoni Jordani. Visis ulterius aliis omnibus et singulis quo dicte partes dicere, proponere et allegare voluerunt et allegarunt verbo pariter et scriptis. Deum habentes preoculis ac sacrosanctis Evangeliiis coram nobis possitis et per nos reverenter inspectis, facta relatione in nostra audiencia die presenti precise et peremptorie dictis partibus ad audiendam hujusmodi nostram difinitivam sententiam assignata; ad eam promulgandam in dicta causa venimus finaliter prout ecce: Cum, ex thenore privilegii regii mencionati, ipsi valli de Corneyla sive Corniliani seu illius jurati et proceribus concessi per celebris memorie dominum regem Martinum, avunculum nostrum, constat nobis omnimodam jurisdictionem civilem et criminalem seu ipsius exercitium bajulo regio dicte vallis pertinere et illam pro domino rege in dicta valle et ejus terminis exercere, exceptis criminibus de quibus mors naturalis seu mutilatione membri habetur infligi; constet, insuper, notis ex aliquibus de inquisitionibus per syndicum dicte vallis productis, bajulos qui fuerunt pro tempore in dicta valle et aggressionibus cum armis et itineribus sive viis publicis factis mente et proposito deliberatis inquisivisse et cognovisse, et sic dicto privilegio circa dictas deliberatas aggressiones et invassiones usos fuisse et dictum privilegium practicasse. Attento potissimo quod pena legis Julie *de vi publica* non est mortis nec membri mutilationis et pretensa legis comunis *is qui cum telo* semper usum communem observantiam et practicam Cathalonie qui satis jure communi et potissime municipali posset fulciri quum ad infligendam penam mortis seu membri mutilationis non servatur in Cathalonia; cum iudices quidquid conserit lege Cornelia *de sicariis* in Cathalonia non solum propositum sed cunctum quo ad inflexionem penarum debeant singulariter attendere et considerare. Attento etiam quod uterque officialium predicatorum de hoc certantium est regis officialis. Hac nostra difinitiva sententia pronunciamus

sentenciamus, diffinimus et declaramus cognitionem sive exercitium jurisdictionem quantum ad aggressores domorum cum armis et eos qui cohadunati seu alias aliquem vel aliquos cum armis mente et proposito deliberatis aggrediantur, dum tamen mors inde non fuerit sequuta vel vulnera inflictata, dicti privilegi usu singulariter considerato, ad bajulum regium in dicta valle et non ad vicarium regium vel alios officiales dicte civitatis Gerunde pertinere juxta seriem, mentem et thenorem privilegii superius mencionati; penasque dictarum legum *de vi publica et is qui cum telo* semper observantiam Cathalonie sub vel de exceptis casibus sive criminibus in dicto privilegio cum ex dictis legibus non intelligatur, ut est dictum, pena mortis vel membri mutilationis minime comprehendi seu debere intelligi. Mandantes hac eadem nostra diffinitiva sententia vicario et aliis regiis officialibus nostris in dicta civitate Gerunde ut privilegium antedictum et presentem nostram diffinitivam sententiam in casibus et legibus supradictis prout per nos sentenciatum, declaratum et diffinitum existit, juratis et proceribus dicte vallis in omnibus observent et non contraveniant seu aliquatenus ipsos molestant; neutram partium in expensis condemnantes.

Lata fuit hec sententia per nos seu in nostri personam per fidelem conciliarum et nostram cancellariam regentem Jaufridum de Ortigiis, legum doctorem, et de nostri seu ipsius mandato lecta per fidelem scriptorem nostrum Joannem Ferrarii, notarium, in aula majori palatii regii civitatis Barchinone ubi audiencia reginalis more solito palam et publice celebratur die 22 septembris anno a Nativitate Domini MCCCXXI regnique dicte domini regis sexto.

(*Manuscrit 32 del Col·legi d'Advocats de Barcelona, f. 43*).

Sigue Apéndice n.º 4 y último, que se refiere a la concesión del Sagramental, privilegio otorgado por Alfonso el Magnánimo en Lérida el día 10 de octubre de 1430. Por su extensión y por haber sido publicado recientemente en esta misma revista omitimos su reproducción. Cf. L. BATLLE Y PRATS, Diplomata-rio gerundense de Alfonso el Magnánimo, 11 (Gerona 1957) 57.

ELS PRIVILEGIS DE LA VEGUERIA DE BESALU *

En 1906 el notari Sr. Matas va publicar un interessant fascicle intitu-
lat *Antiguo condado de Besalú. Legislación*. Basant-se en la indicació
de Mieres, de què Besalú havia tingut costums escrits, i havent trobat
una rúbrica d'una compilació de diversos privilegis d'aquella vegueria,¹
el Sr. Matas cregué que un d'aquests era el mateix que un document del
temps del rei Martí, redactat en diversos capítols (un dels quals va ser co-
piat en 1525 pel notari En Martirià Rabassa) i el prengué pel codi espe-
cial de Besalú, anomenant-lo *Carta-puebla*. Cal rectificar això, perquè
no resulta exacte.

La compilació dels privilegis de la vegueria de Besalú és perduda,
malauradament. La rúbrica d'aquesta fou redactada en 1722, i ha estat
publicada pel Sr. Matas en el sobredit fascicle. Vuit són els privilegis ex-
tractats en l'esmentada rúbrica o resum: El primer és un document ator-
gat en 1368 (7 agost) per la reina Elionor, com a tutora de l'infant Martí,
comte de Besalú, confirmant diversos capítols que li foren presentats pels
delegats de la vegueria, als quals ratificà tots els privilegis, llibertats i
immunitats que els reis d'Aragó i els comtes de Besalú els hi haguessin
concedit anteriorment; el text d'aquests capítols ens ha estat conservat
per una ulterior confirmació de Felip II en 1587.²

El segon és un document de Pere *el Cerimoniós* en 1377 (10 gener)
sobre inseparabilitat del comtat de Besalú i vescomtat de Bas respecte
de la Corona i del Principat de Catalunya o comtat de Barcelona.³

El tercer és un document de Pere III en 1336 (tal vegada 1376), a 23
desembre, del qual no n'he pogut trobar el text original, però que gaire-
bé en tot el fonamental concorda amb altre document de l'infant Joan en

* Cf. *Estudis Universitaris Catalans*, vol. IX (1915-16), 182-3.

¹ «Resumen de molts y diferents privilegis, gracias, immunitats y franquesas con-
cedits per molts y diferents serenissims senyors reys de Aragó, de gloriosa memoria, a
la universitat y singulars de la vegaria de Besalú.»

² Arxiu de la Corona d'Aragó, reg. 4316, f. 225. Publicat per Monsalvatge, *Noticias
históricas del Condado de Besalú*, I, 285.

³ Arxiu de la Corona d'Aragó, reg. 930, f. 102 v.º

1377 (30 maig) donant l'aprovació a diversos capítols en favor de la vila i de la vegueria de Besalú.⁴

El quart és un document que essencialment ve a concordar amb un d'atorgat per Joan I en 1395 (1 octubre), confirmant uns capítols concedits anteriorment per l'infant Martí.⁵

El cinquè és una altra confirmació del document de 1395, abans esmentat, atorgada per l'emperador Carles V en 1537 (31 octubre).⁶

El sisè és un document de Felip II, de 8 de març de 1565, que no he pogut identificar.

El setè és un altre document de Felip II, de 6 d'octubre de 1585.⁷

El vuitè és un privilegi de Felip III, de 30 de juny de 1599.⁸

Cap d'aquests documents sembla referir-se als costums escrits de Besalú, de què parlava En Mieres. Tampoc hi té res que veure el document del rei Martí, del qual un dels capítols fou copiat per En Rabassa; evidentment aquesta escriptura no era altra cosa que una concòrdia semblant a les que llavors sovintejaven sobre redempció de jurisdiccions reials en diferents territoris per causa d'alienacions patrimonials anteriors.⁹

En parlar de la legislació de l'antic comtat o vegueria de Besalú, cal prescindir d'aquest document, així com també d'un altre publicat pel Sr. Matas en traducció castellana (feta per En Garma), que és un enfranquiment concedit per Pere III als habitants de la *vila* de Besalú a 5 de febrer de 1377. En canvi, altres privilegis foren concedits encara, a la vegueria de Besalú, dels quals no en fa esment la rúbrica indicada; alguns d'ells han estat publicats per en Monsalvatge, però tampoc fan referència a institucions de dret privat.

⁴ Monsalvatge, *Notícies històriques*, I, p. 282.

⁵ Arxiu de la Corona d'Aragó, reg. 1911, f. 32.

⁶ Id., reg. 3923, f. 400 v.º

⁷ Id., reg. 4311, f. 33. Publicat per Monsalvatge, *Notícies històriques*, XIX, p. 47.

⁸ Arxiu de la Corona d'Aragó, reg. 4880, f. 94 v.º

⁹ Pot veure's un document, que potser sigui el mateix utilitzat per En Rabassa, en el registre 2296, f. 109 v.º a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, on hi ha uns capítols concordats entre els representants del rei Martí i els del cardenal administrador de la diòcesi de Girona i del Capítol de la dita església, sobre redempció de les jurisdiccions dels castells i llocs de la vegueria, batllia, i Universitat de Girona i altres universitats de la referida diòcesi (11 juny 1400). El capítol copiat per En Rabassa és igual al del n.º XIII del sobre-dit document.